

Utgitt av NAVFs utredningsinstitutt

Forskningspolitikk

3/88

**Kunnskapspolitikk for
framtida**

Stillstand i norsk samfunnsvitenskap?

Professor Erik Allardt – nestor i nordisk sosiologi og medlem av Lindqvistutvalget som nettopp har evaluert NAVF, fastholdt nylig at norsk samfunnsforskning ikke har samme sterke relative posisjon som tidligere – slik også Lindqvistutvalget bemerket i sin rapport. På et seminar i regi av NAVFs samfunnsvitenskapelige råd (RSF) i mai i år, framhever Allardt at samfunnsvitenskapene er kommet inn i en stillstand og at det kreves revitalisering. Dette er et alment internasjonalt problem. Det gjør seg gjeldende på tross av at etterspørselen etter samfunnsforskning har økt. Det merkes imidlertid særlig godt i Norge fordi samfunnsvitenskapene her var så bra tidligere. Han legger til at norsk samfunnsforskning fortsatt ligger på et høyt nivå, men at det har skjedd en *relativ forandring* i negativ retning. Det bør man være oppmerksom på.

Fornem nød

«Jeg ser alltid etter gode grunner til å slutte som professor. Man skal ikke være dårligere enn sine utenlandske kolleger. Jeg har ikke noen medlidenhet med middelmådig forskning som trenger profesorslønner for å bygge på huset. Middelklassens fornemme nød gjør meg kvalm». (Professor Dag Østerberg i intervju i Dagbladet 9.8.1988).

INAS – 20 år

INAS – Institutt for anvendt samfunnsforskning – ble lansert for nesten 30 år siden – som den første store generelle (sosialdemokratiske) satsing på anvendt samfunnsforskning – 15 år før Arbeiderpartiets forslag om et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging. I sin artikkel «Mellom Department og Akademi» omtaler Andreas Hompland instituttets tilblivelse:

«Ein kan seia at instituttet blei unnfanga av Per Kleppes ånd, født i smerte av Institutt for samfunnsforskning, pint under fleire kyrkje- og undervisningsministrar og endå fleire finansministrar, for ned til Institutt for samfunnsforskning (ISF), og skal derifrå gjenoppstå for å bli dømt av levande og døde ved sitt 20 års jubileum».

Nytt statlig investerings- og utviklingselskap?

Statsråd Finn Kristensen har nylig lansert tanken om å etablere et eget statlig investerings- og utviklingselskap. Investeringsviljen blant private er altfor svak, sier han. Han begrunner forøvrig forslaget med:

«Derfor er det nå helt avgjørende at vi får flere penger til forskning, produktutvikling, utdanning og nyskaping. Dette er selve såkornet for fastlands-Norge. Ingen bonde får en førsteklasses avling hvis han bruker tredjeklasses såkorn. Norge har ingen framtid som velferdsstat hvis vi ikke har evnen til å fornye oss. Altfor lenge har forskning og omstilling vært for lavt prioritert. Det får vi nå svi for.

Selv var jeg glad for fallet i oljeprisene. Det vekket a.s. Norge, med ett fikk vi øynene opp for betydningen av en sunn økonomi, selv om det fortsatt er svært mye å rette på. Altfor mange virksomheter bruker lite eller intet av fortjenesten til forskning og markedsføring. Det er dessverre bare et fåtall av norske virksomheter som bruker 10 prosent eller mer av sin omsetning til disse livsviktige investeringene. Men de som gjør det, ligger også best an i konkurransen om å møte de store utfordringene som nå møder seg.» (Stavanger Aftenblad)

Ny Universitetskomité

Ved Universitetet i Oslo er det misnøye med kantine og kaffepriser. Men universitetsdirektøren kan berolige – en arbeidsgruppe er nedsatt og skal nå se på mulighetene for å få rimelige kaffepriser for alle universitetsansatte (Aftenposten 14.9.1988).

«De 200 høyskoler» – i Ottosen-komiteens ånd?

Grunnlaget for utbyggingen av høyere utdanning siden slutten av 60-åra ble lagt av Ottosen-komiteen. I denne utbyggingen la en vekt på å sikre de *regionale* interesser. Det har ført til at en nå sitter med over 200 regionale høyskoler her i landet – der de fleste er relativt små enheter. Er dette i Ottosens ånd? Ottosen svarer selv i et foredrag (15.6.1988):

«Komiteens hovedtanke var nemlig at, i tillegg til å beholde og videreutvikle de 4 universiteter som da var etablert, pluss de bestående vitenskapelige høyskolene, skulle det øvrige utdanningssystem samles i et system – som det heter – av distriktshøyskoler eller studiesentra. Men det kjøpte ikke Stortinget. Men fortsatt er jeg personlig av den oppfatning at jeg tror at det norske høyere utdanningssystem ville stått bedre rustet i dag hvis vi hadde oppnådd enighet om å samle ressursene, slik at vi kunne fått f.eks. 12 eller 15 slagkraftige og ressurssterke institusjoner som kunne omfatte alle deler av norsk høyere utdanning. Og at disse kunne blitt et supplement til universitetene og de vitenskapelige høyskolene». (Med *viten og vilje*, s. 111).

Hernesutvalget foreslår en rekke sammenslåinger. Spørsmålet er om Stortinget kjøper forslaget *denne* gang.

Utgitt av NAVFs utredningsinstitutt,
Norges allmennvitenskapelige
forskningsråd.

Adresse: Munthesgate 29, 0260 Oslo 2.
Tlf. (02) 55 67 00.

Gratis abonnement fås ved henvendelse til
avdelingssekretær Unni D. Daaland ved
instituttet.

Redaksjon: Hans Skoie (ansv. red.),
Randi Søgne (redaktør),
Nils Røll Hansen, Werner Christie
Mathiesen, Gunnar Sivertsen og Olaf
Tvede.

Redaksjonen avsluttet 21. september 1988.

Sats og trykk: GPG Sats & Trykk, Oslo.

INNHold

Kunnskapspolitikk for framtida
Randi Søgne 4

Sulteforet på prestisje.
OECD om norsk høyere
utdanning 7

Tidligere forsøk
Offentlige komiteer innen høyere
utdanning
Hans Skoie 8

Flittige kvinner og
produktive menn
Kjønnsforskjeller i
vitenskapelig produktivitet
Svein Kyvik 10

Kommentarer til et «testamente»
Forskningspolitisk Råds
avskjedsmelding under debatt 12

Kontrovers om
vitenskapelighet
Undersøkelse om akademiske
ansettelser skaper debatt 15

Debatt 16

Bokanmeldelse
Lokalisering av doktorgrader
Terje Bruen Olsen 24

Innspill 2
Fokus 3
Bøker 23

Forsiden: Terje Ythjall: «Fra Narrens
arbeidsøvelse.» 1972 (Et utdrag av bildet).
Foto: O. Væring

Vellykket snuoperasjon

Hernes-utvalget har landet. Et godt – og på mange måter banebrytende utvalgsarbeid er fullført innenfor Regjeringens knappe tidsfrist. Imponerende er også den store enighet som kommer til uttrykk i innstillingen – slik grad av konsensus er ikke gitt: Det dreier seg her om et meget stort og mangfoldig område, preget av betydelige konflikter. Utvalgets budskap er klart. Norge bør satse på høyere utdanning og forskning – men det bør skje på en *ny* og helhetlig måte. Nye overordnede perspektiver er nødvendig – og reformer bør gjennomføres på nær sagt alle nivåer, innenfor alle institusjoner.

Hovedkonklusjonen er flerleddet: Behovet for et sterkere helhetsperspektiv, klarere arbeidsdeling, større konsentrasjon og et sterkere fokus på resultater og faglig nivå – både innenfor høyere utdanning og skoleverk for øvrig. At utvalget gjør en visitt til skoleverket er på mange måter nytt og høyst velkomment.

Utvalget presenterer et systematisk reformprogram med sikte på å riste bort noe av den middelmådighet som preger så mye av norsk universitets- og høyskoleliv både på ambisjons- og prestasjonssiden. Her har våre politikere fått en verdifull konkretisering av den satsingen som nå alle later til å gå inn for. Men godt utvalgsarbeid er ingen tilstrekkelig betingelse for god oppfølging – ofte «fomler» man i implementeringen – selv om intensjonene er de beste.

Og utfordringen er stor. Så sent som våren 1987 advarte de tidligere fagstatsrådene Førde og Langslet mot spredningen i høyere utdanning – «de 200 høyskolene». Men hva hjalp det – når flertallet i Stortingets kirke- og undervisningskomité samtidig anbefalte at alle fylker blir selvforsynte med hensyn til utdanning i tekniske fag, økonomisk/administrative fag og helsefag. Også på dette området skal vi altså skaffe oss «overtallige flyplasser i millionklassen» – og denne gangen er det Stortinget – ikke fylkene – som sitter med ansvaret.

Utvalget advarer sterkt mot ytterligere spredning – og foreslår prisverdig nok en del sammenslåinger. Behovet for politiske vedtak – og iverksetting er her akutt – samtidig er det nødvendig med *faglig opprustning* i en rekke institusjoner – særlig lærerhøgskolene. Men burde man ikke gått enda lenger? Kort og godt stoppe en del av utbyggingen som allerede er vedtatt, men bare i beskjeden grad realisert. Vi tenker særlig på maritim-, siv.ing.- og siv.øk.utdanningene. Er det f.eks. for sent å snu i Narvik?

Utvalget ønsker en *sterkere styring* innenfor høyere utdanning. Men er man her grunnidee nok? På dette punkt synes det som ut-

valget langt på vei nøyer seg med å akseptere Regjeringens «foreløpige vedtak» om å etablere et nytt råd for høyere utdanning og forskning. Her bør man også vurdere *andre* alternativ; hva med en kvantitativ og kvalitativ opprustning av departementets egen kapasitet – et mindre direktorat for høyere utdanning (det er likevel langt igjen til svenske tilstander), eller: et eget råd for høyere utdanning (og avskaffelse av profesjonsrådene) – samlokalisert med et nytt Forskningspolitisk råd – og en egen statssekretær for forskning? Vi foreslår at Regjeringen også vurderer slike alternativ.

Også for *institusjonene* er utfordringene store. Å få til en kvantitativ og kvalitativ forskerutdanning med et bredere siktemål enn «å reprodusere professorer», bryter med våre tradisjoner – og har vist seg vanskelig. Internasjonale kontakter og geografisk konsentrasjon er her helt nødvendig. En desentralisering av hovedfagsutdanningen bør bare skje i helt spesielle tilfeller. Noe annet ville gi en kvalitetsforringelse og ressursløsning i en tid hvor universitetene får ledig kapasitet. Det regionale høyskolesystemet bør fortsatt ha sine primæroppgaver knyttet til å gi alternativ undervisning til universitetene. Samtidig bør universitetene la være å trække i andres spor – her trengs «trafikkpoliti».

En oppmykning av stillingsstrukturen kan bety en vitalisering. Samtidig settes institusjonenes evne til å opprettholde og skjerpe de faglige krav på en alvorlig prøve. Men en slik reform bør gjennomføres gradvis (via kvoter f.eks.) og følges nøye på nasjonalt nivå.

Utvalgets konsekvente *stipendlinje* på hovedfags- og dr.nivå for å øke tallet på kvinner i forskningen tror vi har langt mer for seg enn omstridte kvoteringsregler. Fornyet interesse for sosial og geografisk likhet i utdanning er også gledelig.

Utvalget ønsker vekst i sektoren – men i forhold til mange utvalg av denne karakter, er forslagene relativt nøkterne. Prioritet til studiefinansiering, forskerutdanning og drift/utstyr har vår fulle støtte. Men å gjennomføre slike prioriteringer med basis i *langsiktighet* og *helhetstenkning* er krevende. Antydningen om en egen løserevet Stortingsmelding om lærerutdanning lover ikke godt i så måte. Smitte-effekten av 4-årig lærerutdanning kan neppe undervurderes.

Nå er det *oppfølgingen* som avgjør. Innstillingen med sin styrke – og mindre mangler – er en god mal. Institusjonsledere og politikere – grip sjansen! Dette dokumentet representerer henimot en historisk sjanse til å snu utviklingen innenfor høyere utdanning i Norge.

Hans Skoie

Universitets- og høgskoleutvalet

Universitets- og høgskoleutvalet har avlevert innstilling. Utvalet vurderer all høgre utdanning og forskning fram mot år 2000-2010. Utvalet – breitt samansett med 11 medlemmar – fekk eit år på seg. Kort tid på stort oppdrag. Resultatet ligg nå føre i NOU 1988: 28.

Kunnskapspolitikkk for framtida

Terje Ythjall: «Fra narrens arbeidsværelse» 1979. Foto: O. Væring

Randi Søgren

Det er ein energisk NOU. «Med viten og vilje» eggjar til handling; her blir alle utfordra – og tildelt oppgåver under ein samla plan for modernisering og omstilling. Både gamle kinesiske ordtak og moderne leiartankegang er nytta i argumentasjonen for eit meir dynamisk og næringsrikt universitas. Utvalet har lagt mykje strev i å rydde og justere kart. Vi vil tru innstillinga får politisk oppslutning: Sjølv om delar av framlegga er relativt radikale, er premissa politisk ufarlege. «Den gyldne middelvei» snor seg gjennom dokumentet – store omveltingar uteblir. Blir framlegga realiserte, har kommande studentar og forskingsrekruttar lite å frykte: Dei vil havne – korkje i «elfenbeinstårn» eller i «fabrikkar for åndsliv.»

Lenge sidan sist

Tida var inne for eit breitt utviklingsprogram for høgre utdanning og forskning her i landet. Problem og utfordringar står nærmast i kø i sektoren: rekrutteringsproblem både til utdanning og forskning, ei stadig veksende institusjonsmasse med uklar arbeidsdeling, diffuse retningslinjer for forskning og forretning og ei generell legitimitetskrise på universiteta. Den forrige breie gjennomgangen av høgre utdanning (Ottosen-komiteen) fann stad på 60-talet. Ottosen-konseptet er nå på det meste uttømt. I lys av manglande retningslinjer for handling – og akkumulasjon av problem og utfordringar på 80-talet, må initiativet til og innhaldet i Hernes-innstillinga forståast. I Stortingsmelding nr. 66 (1984-85) vart det gjort framlegg om å nedsette eit utval med omfattande mandat. Universitetsdebatten i media for eit par år tilbake sette fart i prosessen.

Ottosen-komiteen hadde 20-års perspektiv på sine framlegg. Denne komiteen har vurdert utviklinga fram til år 2010. Det blir ei stund til neste utval.

Innstillinga i stort

Ifølgje utvalsleiaren var ein overordna ambisjon for utvalet å få «bevegelse i systemet». Det gjer utvalet ved «å gje alle oppgåver». Det vere seg både personar,

institusjonar og overordna styresmakter. Med dette overordna målet for auge går så utvalet laus på strukturar og innmat i sektoren. Systemet er samansett både når det gjeld lokalisering, funksjon, institusjonstype og personale. Utvalet har sett seg føre dels å vurdere dei *strukturelle* sidene, i første rekke arbeidsdelinga – både mellom og innan institusjonane; dels å sjå nærare på *innhaldet*: Korleis få folk inn i systemet og syte for at dei blir der – minst til dei er ferdige? Korleis motivere det faglege personalet – skape visjonar og ansvarskjensle?

Mandatet påla utvalet å vurdere:

Ambisjon – kvalitative og kvantitative mål for norsk høgre utdanning fram mot år 2000–2010.

Funksjon – framtidige oppgåver til dei høgre utdanningsinstitusjonane innan utdanning og forskning.

Struktur – endringar i organisering av høgre utdanning og forskning i universitets- og høgskolesystemet; herunder former for samarbeid, arbeidsdeling og konkurranse mellom institusjonane og intern organisasjon og styring.

Pengar – endringar i ressursbruk til og innanfor høgre utdanning.

U&H-Noreg til eitt rike

«Noregsnettet» er utvalets svar på dei strukturelle problema mellom utdanningsinstitusjonane. Under denne termen foreslår utvalet eit integrert *sambandsnett* både mellom dei regionale einingane, mellom universiteta og mellom universitet og høgskole. Nettverket skal først og fremst støtte seg på solide *knutepunkt* med spesialiserte, sjølvstendige og stabile miljø under samla plan – der ulike lærestader satsar på ulike fagområde, på ulike nivå. Utbygde *sambandslinjer* skal frakte studentar, fagleg personale – og kunnskap gjennom EDB-nett internt og mellom knutepunkta. Slik skal spesialiseringa ved institusjonane utnytast. Gjennom dette vil ein hindre rivalisering mellom lærestadene og tendensen til sjølvforsyning i kvar region. Innanfor Noregsnettet skal det ikkje etablerast nye lærestader, korkje universitet eller høgskole, tvertom gjer ein framlegg om ei rekke samanslåingar.

... eitt rike med berekraftige einingar

I nær tilknytning til arbeidsdelinga mellom institusjonane, gjer også utvalet framlegg om strukturelle reformer – *internt* på lærestadene. Framlegga her knyter seg m.a. til justering av *gradsstrukturen* og ikkje minst til innovasjonen *Forskarakademi*. Akademia som kun er aktuelle ved universiteta, er tenkt som organisatoriske einingar under kollegienivå. Akademia skal ta hand om hovudfagsundervisning og forskarutdanning. Meininga er å styrke forskarutdanninga og kople den tettare til grunnforskninga.

... men makt i sentrum

Utdanningsinstitusjonane får tildelt større fullmakt under ansvar. Det vert mindre høve til å – «vente å sjå kva statsråden gjer.» Men ein samla plan krev *nasjonal* styring: Universitet og høgskolar skal difor ha samme tilknytingsform til staten som før. Kultur- og vitskapsdepartementet skal framleis stå for alle overordna vurderingar i sektoren. Her må det nemnast at utvalet går inn for å etablere Råd for høgre utdanning og forskning.

Menneska

Systemet treng studentar. Studentane må bli – ein stor del bør bli *verande* – gjere kunnskapsøking til yrke. Med ei rekke velferdstiltak, betre studiefinansiering og undervisning vil utvalet attrahere heiltidsstudenten og betre studieinnsatsen. 105 000 studieplassar i 1995! – seier utvalet. Ny personalpolitikk på lærestadene skal betre styrings- og administrasjonssystem, gjere faglege leiarverv attraktive og generelt styrke motivasjonsfremjande og kompetansebyggande tiltak.

Pengar

Noreg brukte i 1985, 1,62 % av BNP til FoU-innsats. Utvalet gjer framlegg om å auke innsatsen til nivået i Sverige – ca. 2,5 - 3 % av BNP innan 2010. Ein tilsvarende vekst må finne stad innan høgre utdanning. Noreg vil då vere på linje med OECD-land som satsar mest på FoU – eit uttalt mål også frå Regjeringa.

... herav forskingspolitikk:

Omsynet til *grunnforskninga* og organisasjonstiltak for å betre vilkåra for slik forskning, går som ein raud tråd gjennom innstillinga. Dei mange argumenta som vert grunnforskninga til del, er neppe nye, men vert her stilt saman på ein måte som understrekar alvoret i situasjonen. Framlegga om personalpolitikk, organisasjon og styring støttar dels opp under – dels kviler på behovet for ein styrka grunnmur.

Forts. s. 6

Forsking og forretning

Utviklinga i seinare år har medført stadig tettare, men uklare kobling mellom forsking og forretning. Dei mange såkalla randsonelinstitusjonane – forskingsinstitusjonar eller kompetansesentra i tilknytning til lokalt næringsliv, høgskolar og universitet – er *eitt* uttrykk for dette. Det gjer det nødvendig for utvalet å tenkje meir prinsipielt rundt forholdet mellom verdiskaping og kunnskapsproduksjon. Innovasjonar er den viktigaste enkeltfaktor bak økonomisk vekst, slår utvalet fast; men det vert også understreka at forsking og forretning er to svært ulike aktivitetar – som krev ulike typar stimuli og ulik organisering. Desse grunnleggande ideane hos utvalet ryddar så vegen for konkrete framlegg når det gjeld forholdet mellom utdanningsinstitusjonane og samfunns- og næringslivet elles. Utvalet er klar på at lærestadene ikkje må bli skadelidande ved slikt samarbeid. Det må sikrast at slike ordningar støttar opp om hovedoppgåvene innan forsking og undervisning. Resultata må vere alment tilgjengelege. Kontraktar må utformast ved kvart samarbeidsprosjekt.

Nye institusjonelle verktøy

Med denne innstillinga får forskarsamfunnet fleire nye organisatoriske einingar. Vi har nemnt *forskarakademia* – den nye ramma rundt forskarutdanninga ved grunnforskinsinstitusjonane. Eit anna konkret framlegg som skal styrke grunnforskinga, er *Senter for Høgre Studier*. Senteret skal stå ope for særskilt kvalifiserte forskarar. Her kan dei tilbringe sitt friår i eit tverrfagleg og internasjonalt grunnforskingmiljø. Senteret bør ligge i Oslo, heiter det. Utvalet gjev også si fulle støtte til eit nytt *Råd for forsking og utdanning*. Rådet har vore på tale lenge. Det skal ikkje vere noko «forskingråd» – men eit organ som skal gje Regjeringa råd i overordna kunnskapspolitiske saker. Rådet skal regelmessig og på fritt grunnlag vurdere den aktuelle faglege, finansielle og organisatoriske stoda på feltet og sjå til at planar og vedtak vert sette ut i livet – og vurdere nye behov.

Meir makt til forskingsråda

Når det gjeld forskingsråda, støttar utvalet seg på ei rekke utgreiningar dei siste åra, ikkje minst konklusjonane i Lindqvistrapporten – evalueringa av NAVF. Forslaga er ikkje overraskande: Utvalet kjem med ei rekke framlegg som samla vil styrke forskingsråda som nasjonale organ. Men tid om annan bør dei evaluere. Råda må konsentrere seg om programverksemd, evaluering og oppfølging av forskingsmiljø. Enkeltsøknader om mindre tilskot bør i større grad overførast til institusjonane. Sjølv om råda primært skal drive med store satsingar, bør NAVF, t.d. kunne støtte gode for-

skarinitiativ, også utanfor program- og prioriterte område.

Evaluering

Naturleg nok har utvalet også meiningar om evaluering. Kontinuerleg standardvurdering er ein del av all god forsking. Dette vert spesielt viktig, meiner utvalet, når institusjonane står friare i bruken av ressursar. Det vert lagt vekt på at prosedyrane for evaluering også må evaluere slik at ein hindrar mekanisk bruk av enkle indikatorar. Konkret endar utvalet opp med å foreslå at forskingsmiljø, fag og forskingsprogram systematisk må evaluereast.

Hvis du vil høste 1 gang: så ris.
Hvis du vil høste 20 ganger:
plant et epletre.
Hvis du vil høste 150 ganger:
utdanne mennesker!
(Gammalt kinesisk ordtak, henta
frå innstillinga)

Forsking som ideologi

Utvalet har stor tru på høgre utdanning og forsking – som verktøy for høgre velferd – og «det gode liv.» Søking etter viten er «... et indre menneskeleg driv» – skriv utvalet. Kunnskapsøking er såleis ikkje berre eit verktøy – men også eit uttrykk for eit av menneskets høgste aspirasjonar – og ikkje nok med det: Den vitskaplege arbeidsmåten «... setter også standard på andre livsområder» og har «... overføringsverdi til demokratisk debatt.» Stor forskingstru i utvalet!

Godt, men ujamnt

Utvalet har utvilsomt gjort eit omfattande arbeid på kort tid. Særdeles mykje dokumentasjon er sett saman i ei meiningfylt ramme. Innstillinga osar av entusiasme og oppriktig vilje til å gjere «det ønskelige – mulig». Sjølv sagt finst her også svake og kontroversielle punkt.

Pulsen på samtida

Utvalet har vore kjenslevart for straumar i tida. Slik avspeglar innstillinga – meir enn noko anna liknande dokument tidlegare – misnøya hos *studentane* over dårleg undervisning og mangelfull finansiering. Problema rundt *kjøp av forsking* blir såvel fanga opp. Likeins merkar ein med glede at *likestillingstanken* gjenomsyrar innstillinga – og ikkje berre vist til i ein fotnote.

Heilskap med sprinklar

Innstillinga er generelt *reflektert* – stort sett heilskapleg og konsistent. Den er *fundamentert* – ein lyttar til historia, har blikk for den humanistiske dimensjon og koplar feltet direkte til økonomisk ut-

vikling og større velferd. Samanheng og konsistens gjeld spesielt framlegga om personalpolitikk, organisasjon og leing. Kapitlet om *forsking* er noko mindre heilskapleg og integrert. Her får bl.a. humaniora brei omtale. Det er gledeleg med oppvurdering av dei humanistiske faga. Men diskusjonen forblir – som så ofte elles når humaniora står på dagsorden – isolert frå den øvrige tenkjing rundt forsking og utvikling – og blir redusert til eit slags pliktskuldig vedlegg, som *må* med. Grunnforskinga t.d. er forbilledleg integrert i alle delane av innstillinga. Noko liknande hadde også vore ynskjeleg med det humanistiske perspektivet.

Framlegga elles rundt forsking er lite overraskande; forslaget om eit nytt råd for forsking og utdanning var forventa. Meir makt til forskingsråda er eit anna klart standpunkt. Det *kan* vere vel og bra – men her saknar ein meir *prinsipiell avveing* av forholdet mellom forskingsråd, andre forvaltingsorgan og det politiske nivå. Men gledeleg er det at utvalet – såpass grundig – diskuterer forholdet mellom *forsking og næringsliv*. Innstillinga tek her eit oppgjær med gjengse og lite fundamenterte oppfatningar om korleis kunnskap blir til – og korleis ny kunnskap blir til nye varer. Det ein veit om kunnskapsproduksjon og vareproduksjon, må nedfelle seg i *organiseringa* av forholdet mellom forsking og forretning, seier utvalet. Innstillinga går eit *stykke* på denne vegen. Det er ein god start!

I sosialdemokratisk ånd

Utvalet har utvilsomt lagt vekt på å avgje ei innstilling som kan *realiserast* – som kan vinne brei oppslutning – som kan samle troppane i felles løft. Innstillinga er såleis i god sosialdemokratisk ånd – med borgarlege aspirasjonar: Å fostre fram einarar i eit *generelt* kunnskapsbasert samfunn. Utdannings- og kunnskaps-Noreg skal rustast opp. Fabrikken Noreg skal gå betre. Til tider balanserer utvalet på kanten til teknokratiet – men det endar aldri i vitskapleg framandgjerung.

Kunnskap er makt. Delar av folket vil aldri ta høgre utdanning. Av omsyn til desse burde ein kanskje vore meir varsam med å framstille forsking og høgre utdanning som det einaste saliggjerande på jord. Men godt er det at kravet om lik rett til utdanning blir understreka ved fleire høve.

Optimisme og forskingstru

Summa summarum er det ein glad og optimistisk innstilling – i ei flytande – og til tider forførande – språkdrakt. Med sin styrke og veikskap – er dokumentet eit viktig innlegg i framtidig kunnskapspolitikk. Eit grundig forsøk med viten og vilje. □

– Og hva sier OECD
om norsk høyere utdanning?

Sulteforet på prestisje

- Oppgrader høyere utdanning
- Ta rekruttering alvorlig
- Mer samarbeid og integrasjon i universitets- og høyskolesystemet

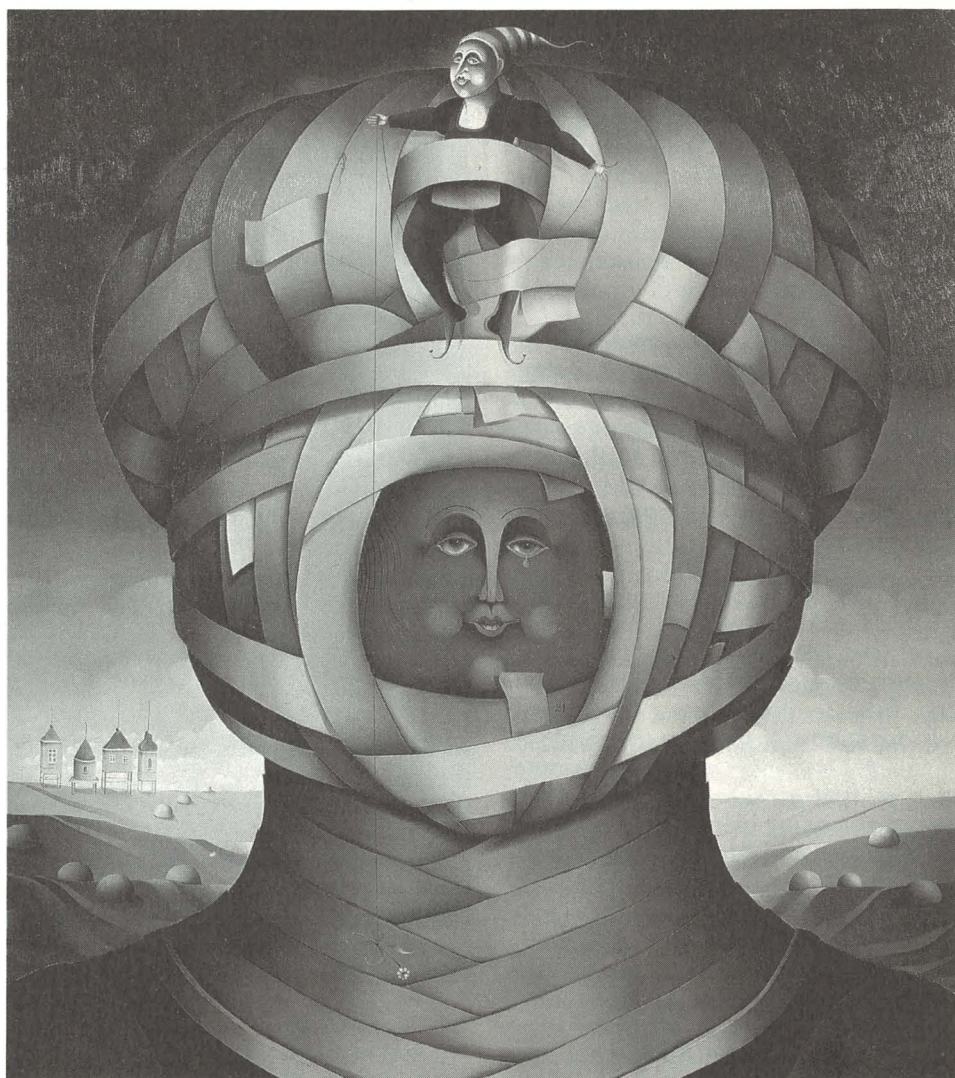
Dette er noen av hovedpunktene i en rapport utarbeidet av en ekspertgruppe under OECD – på forespørsel fra Den norske regjering. Rapporten – *Review of National Policies for Education. Norway* – tar opp norsk utdanningspolitikk i full bredde. Ekspertgruppen besto av prof. Maurice Kogan, England, prof. Ulf P. Lundgren, Sverige og prof. Martin O'Donoghue, Irland. De to førstnevnte utdypet gruppens syn på norsk høyere utdanning på et seminar ved NAVFs utredningsinstitutt i juni.

Gulrøttene mangler

OECD-gruppen slår fast at andelen av årskullene som tar høyere utdanning i Norge på ingen måte er høy sammenlignet med andre land på tilsvarende utviklingsnivå. Dette skyldes, mener gruppen, dels et stramt arbeidsmarked, dels universitetsutdanningens lave prestisje.

Gruppen peker på at det hittil har vært rik tilgang på godt lønnet arbeid som ikke krever høyere utdanning. I tillegg er studiefinansieringen dårlig. Kort sagt, høyere utdanning blir av mange oppfattet som en lite lønnsom investering.

Høyere utdanning synes ikke å ha den samme status her som i mange andre land, f.eks. USA, Storbritannia, Frankrike, Sverige og Japan. I tillegg er det et historisk særtrekk ved Norge at universitetsutdanningen ikke har noen sterk prestisje sammenlignet med kortere yrkesrettet utdanning. Incentivene til å ta høyere utdanning, spesielt universitetsutdanning, er svake for store ungdomsgrupper. OECD-gruppen antyder at myndighetene ikke har tatt sviktende rekruttering til høyere utdanning alvorlig nok.

Terje Ythjall: *Pasientvennen*. 1986 Foto: O. Væring

Fragmentert utdanningssystem

OECD-gruppen foreslår at samarbeidet mellom universitetene og de regionale høyskolene styrkes. Gruppen diskuterer ikke konkrete tiltak. Videre blir et nærmere samarbeid mellom universitetene og de frittstående forskningsinstituttene anbefalt. Dessuten bør universitetene legge større vekt på utdanning av lærere til resten av det høyere utdanningssystemet. Ekspertgruppen stiller seg forøvrig undrende til oppsplittingen av det regionale høyskolesystemet i mange små høyskoler, selv på steder hvor forholdene burde ligge til rette for samarbeid og in-

tegrasjon. Kort sagt mener gruppen at det norske høyere utdanningssystemet er for fragmentert.

OECD-gruppen peker dessuten på at myndighetene burde forbedre statistikk- og datagrunnlaget på dette feltet. Det er vanskelig å foreta langsiktig planlegging og veloverveide politiske vedtak når gode data mangler. Gruppen finner det derfor vanskelig å kommentere om utdanningsressursene blir brukt effektivt, datagrunnlaget er for mangelfullt. □

Svein Kyvik

Offentlige komiteer innen høyere utdanning

Regjeringen har benyttet seg av en rekke offentlig oppnevnte komiteer innenfor høyere utdanning i etterkrigstiden. Hvert decennium har hatt sin komite. Situasjonsbeskrivelsene har vært ulike i de ulike ti-år. Det har avspeilet seg i komiteenes mandater, deres sammensetning, politiske forankring – og anbefalinger. I ettertid er det nærliggende å spørre seg om rådene ble fulgt . . .

Tidligere forsøk . . .

Hans Skoie

Etterkrigstiden har rommet både generelle komiteer og en rekke spesialkomiteer. Her konsentrerer vi oss om komiteene med mer overgripende mandat. Disse komiteene, fem i alt, har vurdert både kapasitet- og strukturspørsmål. Alle har blitt fulgt opp med egne stortingsmeldinger.

Både Robberstad-komiteen og utredningen fra Forskningsrådenes Fellesutvalg, så vel som Kleppe-komiteen, hadde universitetene og de vitenskapelige høyskoler i fokus – ikke høyere utdanning i bred forstand slik som det senere ble alminnelig. Det var først Ottosen-komiteen som fikk et slikt mandat. Termen *høyere utdanning* ble innført i stortingsmeldingene som fulgte Ottosen-komiteen. Også Hernes-komiteens mandat er svært bredt.

Mandatenes historie

Når det gjelder mandatet for øvrig, fikk Kleppekomiteen den mest konkrete planleggingsoppgaven. Ut fra «nasjonale behov, ressurser og koordineringsbehov», skulle komiteen legge fram rammeplaner for utbyggingen av universitetene og de vitenskapelige høyskoler – herunder konkrete forslag til utbygging i perioden 1961-70 og forslag til prioritering og tempoplan for den første 5 årsperioden.

Ottosen- og Hernes-komiteens mandat griper på en helt annen måte inn i spørsmål knyttet til *struktur og indre liv* ved institusjonene, idet bl.a. studiestrukturen settes på dagsorden. I mandatet for Hernes-komiteen nevnes for øvrig eksplisitt forskningen ved institusjonene som noe komiteen forventes å uttale seg om.

De generelle komiteer:

- *Robberstad-komiteen* (1947-48) for undersøkelse av behovet for akademisk utdannet arbeidskraft
- *Forskningsrådenes Fellesutvalg* (1954-57) utredning om tilgangen på og behovet for akademisk arbeidskraft
- *Kleppe-komiteen* (1960-61) om den videre utbygging av våre universiteter og høyskoler
- *Ottosen-komiteen* (1965-70) om videreutdanning for artianere m.v.
- *Hernes-komiteen* (1987-88) om mål, organisering og prioritering i utdanning og forskning fram mot år 2000-2010.

Komiteene fikk vesentlig forskjellig tid til disposisjon. Mens Ottosen-komiteen arbeidet i fem år – og avga fem delinnstillinger – fikk både Kleppe-komiteen og Hernes-komiteen ett år til disposisjon.

Sosialdemokratiets komiteer

Når det gjelder komiteenes størrelse og sammensetning, finner vi interessante forskjeller. Kleppekomiteen var den minste med 4 medlemmer og Ottosen-komiteen den største med 14 medlemmer. Ottosen-komiteen hadde opprinnelig 8 medlemmer, men ble supplert med 6 nye etter at regjeringen Borten overtok høsten 1965. De tre siste og mest generelle komiteene – Kleppe-komiteen, Ottosen-komiteen og Hernes-komiteen – har alle hatt en klar politisk forankring.

Det var arbeiderpartiregjeringer som oppnevnte dem og formannen ble i alle tre tilfeller hentet fra regjeringspartiet.

Kleppe-komiteen var dominert av Arbeiderpartiet uten at det ledet til noen offentlig kritikk. Sammensetningen av Ottosen-komiteen ble derimot kontroversiell. Men i stedet for å avvikle den komiteen som ble oppnevnt like før valget i 1965, valgte regjeringen Borten som nevnt, å supplere komiteen med nye medlemmer – deriblant Lars Roar Langslet. Komiteen fikk på den måten en bred politisk forankring – det samme kan man si om Hernes-komiteen. Men innslaget av «generalistpolitikere» med erfaring fra andre saksområder, har vært beskjedent hele tiden – det politiske innslaget har primært kommet gjennom administratører og lærere med tilknytning til høyere utdanning. Heller ikke arbeidslivets organisasjoner har vært direkte representert i disse komiteene – med et unntak for Ottosen-komiteen, hvor LO hadde en representant. I Ottosen- og Hernes-komiteen har studentorganisasjonene derimot vært representert.

Ulike decennier – ulike problemer

Vi har allerede sett at mandatene var ulike. Dette har avspeilet en forskjelligartet situasjon innenfor høyere utdanning på det tidspunktet komiteene har vært i virksomhet. *Robberstad-komiteen* skulle, som tidligere nevnt vurdere den bekymring som hersket i den første etterkrigstid om mulig overproduksjon av akademikere. Komiteens konklusjon ble at denne bekymring var overdrevet – og ytterligere adgangsbegrensninger ble ikke anbefalt. Uten å foreslå noen generell vekst i studenttallet, ble studiekapasiteten ved Universitetet i Bergen foreslått fordoblet til 1500-2000 i forhold til komiteanslagene fra før krigen.

Forskningsrådenes fellesutvalg stod overfor svak rekruttering til gymnaset og

de akademiske studier, og utredningens hovedbudskap ble at man ville få mangel på kandidater innenfor de fleste akademiske yrker. *Kleppe-komiteen* skulle ta standpunkt til den konkrete utbygging av sektoren i lys av det voksende behov for kandidater så vel som voksende ungdomskull og interesse for studier blant de unge. Komiteen foreslo et konkret utbyggingsprogram basert på en såkalt *normalkapasitet* i form av studieplasser for 1970. Denne normalkapasitet ble satt til 18 000 studenter ved de norske læresteder i 1970 – en økning fra vel 9 000 i 1960. Komiteen presiserte at dette ikke representerte noen prognose for faktisk studenttilgang – men en målsetting for

slag. Dessuten burde kapasiteten ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene *utnyttes bedre* gjennom klarere strukturerte studier – innenfor gitte tidsrammer.

Variasjoner i oppfølging

Har så komiteenes oppfatning av situasjonen vært korrekt? Er deres anbefalinger blitt realisert? For samtlige komiteers vedkommende må man si at *situasjonsbeskrivelsene* har vist seg langt på vei å stemme. Robberstad-komiteen ble ikke fulgt av arbeidsløse akademikere. På slutten av 1950- og begynnelsen av

Spesialkomiteene

Det har vært en rekke offentlig oppnevnte spesialkomiteer. Her nevner vi fire: *Waalder-komiteen* som i 1960 arbeidet med opptaksspørsmålene i høyere utdanning, *Wilhelmsen-komiteen* som arbeidet med etableringen av Universitetet i Trondheim, *Ruud-komiteen* (1963-65) som utredet universitetssaken i Tromsø, og *Gjærevoll-komiteen* som behandlet grunnforskningens stilling i Norge i 1980-81. I tillegg kommer en rekke komiteer som har behandlet kapasitet- og strukturspørsmål innenfor enkeltprofesjoner – særlig medisin, ingeniør- og lærerutdanning.

Blant disse komiteene var nok Ruud-komiteen mest vellykket. Den ga en god argumentasjon for å starte universitetsutdanning i Tromsø og maktet langt på vei å mobilisere miljøene til innsats på et nytt universitet. Wilhelmsen-komiteen maktet ikke å fremme noe forslag som kunne samle de tre lokale Trondheim-institusjonene om integrasjons- og samarbeidstiltak. Gjærevoll-komiteen – som var sterkt universitetsdominert – lyktes ikke spesielt godt verken i sin situasjonsbeskrivelse eller i sine bestrebelsers på å fremme og enes om forslag til tiltak. □

Terje Ythjall: Maskeradefigur. (Kikkbullet: 2) 1986. Foto: O. Væring

den utbygging komiteen mente var realistisk. Samtidig presiserte komiteen at en slik utbygging «innebærer for en stor del bare en tilpasning til den studenttilgang vi har hatt de siste årene».

Ottosen-komiteen oppfattet situasjonen derhen at man stod foran en stor pågang til såkalt postgymnasial utdanning for artianere og andre med tilsvarende utdanning. Tallet på 19-åringer generelt – og med gymnasutdanning spesielt – ville vokse kraftig. Disse studieønsker burde man etterkomme – og legge til rette for. Men mange av de unge burde få *alternativer* til langvarige studier ved universiteter og vitenskapelige høyskoler – slik det allerede ble antydnet i komiteens mandat. Kortere, yrkesrettede studier ved nye høyskoler lokalisert i distriktene, ble et av komiteens mest sentrale for-

1960-tallet var det tvert om en viss mangel på slik arbeidskraft – slik Forskningsrådenes fellesutvalg spådde. Den utbygging som *Kleppe-komiteen* la opp til – og som ble fulgt opp av myndighetene – ble fullt utnyttet av nye studenter. Også *Ottosen-komiteens* antagelser om økt studenttall, har slått forbausende godt til. Myndighetene fulgte også de råd man fikk fra de tre førstnevnte komiteene – selv om utbyggingstakten ble svakere i begynnelsen av 60-årene enn *Kleppe-komiteen* hadde anbefalt.

Oppfølgingen av *Ottosen-komiteens* anbefalinger – som var langt flere enn for de tidligere komiteers vedkommende – har derimot vært langt mer blandet. Komiteens anbefaling om å se all høyere utdanning under ett, har i prinsippet blitt fullt ut akseptert. Derimot har nok

den faktiske planlegging og koordinering i så måte vært langt svakere. Dimensjoneringen mht. studenttall har også langt på vei blitt fulgt opp, selv om adgangreguleringer er blitt mer utbredt på tross av komiteens forslag om det motsatte. Derimot har ressursinnsatsen vokst svakere enn komiteen la opp til selv om komiteens beregninger og anbefalinger er uklare på dette punkt.

Forslaget om *korte, alternative og yrkesrettede studier* innenfor et nytt høyskoleslag lokalisert i distriktene har også blitt realisert, selv om desentraliseringen og «oppflisingen» åpenbart er gått lenger enn komiteen la opp til. Vi har fått flere og mindre skoler enn komiteen anbefalte, og enkelte skoler ble sågar spredt på forskjellige geografiske steder. Forslaget om integrasjon og utstrakt samarbeid mellom gamle og nye institusjoner innenfor det regionale høyskolesystemet sprakk nesten fullstendig. Resultatet er «verdensrekord i høyskoler» og løs koordinering og samordning. Også på enkelte andre områder ble komiteens anbefalinger ikke fulgt opp – det gjelder bl.a. forslaget om en felles opptakssentral for all høyere utdanning, vesentlig strammere studietidsrammer og intensivering av en rekke etterutdanningstiltak.

I likhet med de øvrige komiteene, var *Ottosen-komiteen* enstemmig. □

Kvinner publiserer i gjennomsnitt mindre enn menn. I perioden 1979-81 publiserte kvinnelige forskere ca. 30% færre artikler og bøker enn sine mannlige kolleger. Så å si alle utenlandske studier som har undersøkt vitenskapelig publisering, har også funnet at kvinner i gjennomsnitt er mindre produktive enn menn. Ulik fordeling i omsorgsansvar for små barn er en viktig forklaringsfaktor.

Flittige kvinner og produktive menn

Kjønnsforskjeller i vitenskapelig produktivitet

Dataene om kjønnsforskjeller og vitenskapelig produktivitet i det norske forskersamfunnet er hentet fra en undersøkelse ved NAVFs utredningsinstitutt. Undersøkelsen baserer seg på en studie av det faste vitenskapelige personalet ved de fire universitetene. Her presenterer vi hovedresultatene fra undersøkelsen og diskuterer forklaringer.

Det er en klar sammenheng mellom stillingsnivå og produktivitet. Professorer er mer produktive enn førsteamanuenser, som igjen er mer produktive enn amanuenser. Dette gjelder for både kvinner og menn. Siden kvinner er svakere representert i professorgruppen enn blant amanuensene, får forskjellene i produktivitet mellom stillingsgruppene betydning for gjennomsnittsproduktiviteten blant mannlige og kvinnelige forskere. Hovedbildet er at kvinner publiserer mindre enn menn, men at de er mer produktive enn menn på nivået under dem. Således publiserer kvinnelige professorer mer enn mannlige, og kvinnelige førsteamanuenser mer enn mannlige.

Ulike forklaringer

Hvordan kan sammenhengen mellom stillingsnivå og produktivitet forklares? En forklaring er at de som har lave stillinger har publisert færrest arbeider. Det er m.a.o. få kvinner i professorater fordi kvinner er mindre produktive enn menn. En annen forklaring er at høye stillinger fører til bedre muligheter for å være produktive pga. bedre arbeidsbetingelser, invitasjoner til å skrive artikler, større selvfølelse, etc. Kvinner publiserer m.a.o. mindre enn menn fordi de oftere sitter i lavere stillinger. Det vil i denne artikkelen føre for langt å gå inn på en diskusjon av disse forklaringene. Vi vil nøye oss med å konstatere at selv om forskjellene mellom menn og kvinner blir redusert når vi sammenligner forskerne i de enkelte stillingsgruppene, forsvinner de ikke. Hva kan så forskjellene skyldes?

Ill: Times Higher Educational Supplement

Menn: større intellektuelle forutsetninger?

Det har vært påstått at kvinner og menn har ulike evnemessige forutsetninger for å drive forskning. Dersom vi ser på den delen av befolkningen som er blitt forskere, viser imidlertid amerikanske undersøkelser at kvinner i gjennomsnitt har litt høyere IQ enn menn. De samme kvinnene er likevel mindre produktive enn menn.

Dersom vi tar artiumskarakterer som uttrykk for evner, gjør den samme tendensen seg gjeldende blant norske fors-

kere. Kvinner i universitetsstillinger har klart bedre gymnas karakterer enn mannlige forskere. Dømt ut fra disse karakterene synes med andre ord de intellektuelle forutsetningene for en vitenskapelig karriere å være vel så gode for de kvinner som i dag er ansatt ved universitetet som for deres mannlige kolleger.

Ser vi derimot på karakteren i hovedfaget på universitetet, finner vi imidlertid at de kvinnelige forskerne gjennomgående har litt svakere karakterer enn sine mannlige kolleger. Forskjellene er imidlertid ikke store. Stort sett dreier det seg om 1-2 tiendeler. Forskjellen i karakterer til examen artium til kvinners fordel synes med andre ord å snu seg i menns favør til embetseksamen. En viktig forklaring synes å være studieavbrudd grunnet barnefødsler og kvinners større omsorgsarbeid for små barn.

Kvinner: mindre faglig integrert?

En annen forklaring på forskjellene i publiseringsaktivitet mellom kjønnene er at kvinnelige forskere er dårligere integrert i faglige nettverk enn sine mannlige kolleger. En rekke utenlandske undersøkelser har vist at forskere som har bred faglig kontakt med kolleger er mer produktive enn andre forskere. Dette gjelder også blant norske forskere og for både kvinner og menn. Uformelle kontakter med kolleger gir adgang til ny informasjon, til resultater og ideer, før de publiseres som tidsskriftsartikler eller bøker. Spesielt i disipliner hvor den vitenskapelige utvikling går raskt, er det viktig å få tidlig adgang til informasjon for å holde tritt med forskningsfronten. I de ulike faglige spesialiteter finnes uformelle nettverk, såkalte «invisible colleges», hvor de ledende forskere er «medlemmer» og hvor informasjon blir utvekslet gjennom brev, telefonsamtaler, uformelle møter og «preprints».

Flere amerikanske undersøkelser konkluderer med at kvinnelige forskere i mindre grad enn menn er integrert i slike

uformelle kommunikasjonssystemer. Kvinner blir følgelig holdt utenfor viktig informasjon i forsknings- og publiseringsprosessen.

De data vi har til disposisjon om norske forskere, tyder imidlertid ikke på at forskjellene er særlig store mellom menn og kvinner på dette feltet. Like mange kvinner som menn har faglig kontakt med kolleger ved andre norske forskningssteder. Kvinner deltar på konferanser og seminarer, har studie- eller forskningsopphold, gir gjesteforelesninger og har jevnlig kontakt med kolleger ved utenlandske forskningssteder i like stor grad som menn. Dessuten oppgir like mange kvinner som menn at personlig kontakt med utenlandske forskere er av stor betydning for å holde seg ajour med utenlandsk forskning.

På den annen side viser det seg at litt færre kvinner enn menn har jevnlig kontakt med kolleger ved eget institutt i forbindelse med sin forskning. Dette kan skyldes at kvinner, siden de er i mindretall i sine instituttmiljøer, søker kontakt med kvinner ved andre forskningssteder. Det kan således finnes et eget forskningsnettverk blant kvinner.

Totalt sett er det imidlertid lite som tyder på at kvinner i faste vitenskapelige stillinger er vesentlig mindre integrert i forskersamfunnet enn menn. Men vi kan ikke se bort fra at våre data ikke er egnet til å fange opp alle sider ved vitenskapelig kommunikasjon. Vår undersøkelse fanger f.eks. ikke opp eventuelle forskjeller i kommunikasjonsmønster, informasjonsutveksling og faglig stimulans på arbeidsplassen.

Menn: flinkere med penger?

En tredje forklaring på at kvinner publiserer mindre enn menn, er at kvinner har dårligere muligheter til å få økonomisk støtte til forskningsprosjekter og at de i mindre utstrekning enn menn kan benytte hovedfags- og doktorgradsstudenter i sin egen forskningsvirksomhet. Den forskning som blir gjort av hovedfags- og doktorgradsstudenter, særlig i naturvitenskap og medisin, går ofte inn som en integrert del av det vitenskapelige personalets egen forskning. Forskere som veileder mange studenter, kan dermed øke sin egen produktivitet, enten ved at studentene gjør mye av det tidkrevende datainnsamlings- og analysearbeidet, eller ved at de blir medforfattere på arbeider som hovedsaklig er utført og skrevet av studentene.

Våre resultater viser at litt flere menn enn kvinner får økonomisk støtte til sin forskning fra kilder utenfor universitetet. Likeledes oppgir menn i litt større grad enn kvinner at de har utbytte av hovedfags- og doktorgradsstudenter i sin egen forskning.

Kvinner: kortere arbeidsuke

En fjerde forklaring kan være at kvinner bruker mindre tid til forskning enn menn og mer tid på undervisning, veiledning og administrasjon. Dette kan enten skyldes at kvinner prioriterer annerledes enn menn, eller at de føler seg forpliktet til å bruke mer tid på undervisnings- og veiledningsrollen – som jo har klare fellestrekk med kvinners omsorgsrolle.

Våre resultater viser at kvinner bruker vel to timer mindre pr. uke til forskning enn menn. Det tilsvarer omtrent den tiden som menn arbeider mer enn kvinner. Forskjellen i tid brukt til forskning skyldes derfor ikke at kvinner har større

Kvinner i naturvitenskap skiller seg ut

Det synes som om kvinner i naturvitenskap er mest like sine mannlige kolleger. For det første er produktivitetforskjellene minst i dette fagområdet. Kvinner i naturvitenskap publiserte 20 % færre artikkel-ekvivalenter enn sine mannlige kolleger, mens kvinner i medisin, samfunnsvitenskap og humaniora lå 30-35 % under mannlige forskere. Kvinner over 50 år i naturvitenskap er dessuten mer produktive enn menn i samme alder. For det andre er naturvitenskap det eneste fagområdet hvor en like stor andel av kvinnene som av mennene har doktorgraden. I tillegg har en like stor andel av kvinnene som av mennene mottatt ekstern økonomisk støtte til sin forskning. Dessuten har kvinner i naturvitenskap en vel så stor kontaktflate internasjonalt som menn. Dette er også det eneste fagområdet hvor kvinner er like «synlige» som menn, i den forstand at like mange har vært redaktør eller konsulent for internasjonale tidsskrifter. Kvinner i naturvitenskap har imidlertid på samme vis som sine medsøstre i andre fagområder kortere arbeidsdag og bruker mindre tid til forskning enn det menn gjør. □

undervisnings- og veiledningsbelastning enn menn, men at de har kortere arbeidsuke.

Menn: føder ikke

En femte forklaring på den lavere publiseringsaktiviteten blant kvinner, er at de har avbrudd i forskerkarrieren på grunn av barnefødsler og har større omsorgsforpliktelser enn menn. Kvinner har derfor mindre muligheter enn menn til å bruke mye tid på forskningsvirksomhet. Denne forklaringen henger delvis sammen med den forrige.

Ser vi på utenlandske studier om forholdet mellom omsorgsforpliktelser og produktivitet, finner imidlertid denne forklaringen liten støtte. Flere undersøkelser viser at ugifte og barnløse kvinner er mindre produktive enn gifte kvinner med barn. Våre egne resultater støtter langt på vei opp om disse undersøkelsene. For det første er gifte og skilte mer produktive enn ugifte. Dette gjelder i særlig grad for kvinner. For det andre er kvinner med barn mer produktive enn kvinner uten barn. Barnløse menn, derimot, er mer produktive enn menn med barn uansett stillingsnivå. For det tredje er kvinner med to eller flere barn mer produktive enn kvinner uten barn. Produktiviteten går først ned når antall barn overstiger to. Kvinner med tre eller flere barn er likevel mer produktive enn kvinner med ett barn. Mange barn synes derimot ikke å ha noen negativ effekt på innsatsen til mannlige forskere.

Det må vel betegnes som en overraskelse at ugifte og barnløse kvinner publiserer mindre enn kvinner med barn. Dette er, som sagt, ikke spesielt for norske forskningsmiljøer. Det kan ikke forklares ved at ugifte og barnløse kvinner er yngre enn kvinner som er gift og har barn. Her er det ingen forskjell.

Barns alder – stor betydning

Disse resultatene har i utenlandske undersøkelser blitt tolket dithen at det ikke er kvinners omsorgsansvar som er årsaken til deres lavere produktivitet, men andre forhold. En åpenbar mangel ved disse undersøkelsene er imidlertid at de ikke har skilt mellom kvinner med små og store barn. De har dermed ikke vært i stand til å kontrollere for den periode i en kvinnes liv som i særlig grad medfører tidkrevende omsorgsarbeid og til dels avbrudd i forskerkarrieren.

Våre resultater viser imidlertid at omsorgsansvar for små barn har stor betydning når det gjelder å forklare kvinners lavere publiseringsaktivitet. Mens kvinner med barn under 10 år produserte 47 % færre artikler og bøker enn sine mannlige kolleger i samme situasjon, blir denne forskjellen redusert til 14 % blant forskere som kun har barn som er eldre enn dette. Dersom vi i tillegg sammenligner menn og kvinner med store barn i de enkelte stillingsgruppene, er kvinner like produktive som menn.

Det er således bare kvinner med små barn og gruppen ugifte og barnløse kvinner, som samlet sett utgjør ca. halvparten av kvinnene, som i gjennomsnitt har en klart lavere publiseringsaktivitet enn sine mannlige kolleger. □

Artikkelen bygger på Svein Kyvik: «Vitenskapelig publisering blant kvinnelige og mannlige universitetsforskere». NAVFs utredningsinstitutt. Melding 1988:2 (under trykking).

Forskningspolitisk råds avskjedsmelding under debatt

Kommentarer til et «testamente»

«Et testamente skal klart fortelle hvem som skal ha hva. Det gjør ikke dette testamentet. Meldingen anbefaler hyppig mer av alt».

Kommentaren oppsummerer noe av kritikken mot meldingen fra Forskningspolitisk råd – «Mot et kunnskapsbasert samfunn». Meldingen ble debattert på et seminar ved utredningsinstituttet 9. juni. Dokumentet høstet både ris og ros. Debatten avstedkom mange friske forskningspolitiske innspill som ikke alle var direkte myntet på meldingen. I panelet deltok: Instituttssjef Drude Berntsen, avd.dir. i Næringsdepartementet, Andreas Mortensen, rådsformann i NTNf, Håkon Sandvold, avd.-sjef Hans Skoie og Oddmund Søylen, for tiden engasjert i arbeidet med en ny Stortingsmelding om forskning. Et fylldig referat av meldingen finnes i Forskningspolitikk 2/88. Francis Sejersted presenterte dokumentet:

Francis Sejersted

Francis Sejersted:

Forskning for kultur og økonomi

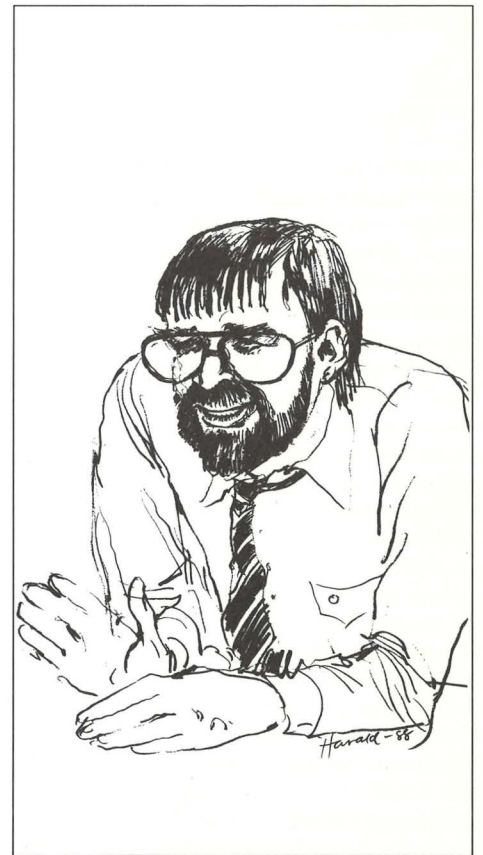
Han tok utgangspunkt i det *forskningsavhengige* samfunn. En har lenge benyttet forskningsresultater i næringslivet, sa Sejersted – i senere år har også forskning blitt et sentralt argument i politiske beslutningsprosesser. I dag opplever vi bl.a. bred deltakelse fra brukere og politikere – som er så karakteristisk for det forskningsavhengige samfunn. Utviklingen mot dette samfunnet har pågått lenge. Myndighetene har spilt forskjellige roller, ifølge Sejersted: Fra en nølende posisjon på sidelinjen, ble det offentlige etterhvert en *pådriver* for større FoU-innsats. Økt offentlig innsats har imidlertid skapt problemer for forskningspolitikk og forskningsadministrasjon. Det har blitt nødvendig ikke bare å stimulere, men også å *beskytte* forskning og vitenskap. *Kulturargumentet* har vist seg – i motsetning til det *økonomiske* argumentet – vanskelig å ivareta. I dag er universitas i fare og vitenskapsmannen har endret seg fra kulturbærer til ekspert. «I dag er det vitenskapen som truer samfunnet, ikke vice versa», sa Sejersted – «tradisjonelle moralnormer duger ikke lenger i forhold til vitenskapens potensi-ale.»

Slik framstår vårt forskningssamfunn – i Sejersteds termer – malt med bred pensel. Han gikk så dypere i materien: *Programmene*. De er ifølge Sejersted et av de mest sentrale forskningspolitiske virkemiddel i dag. Utviklingen går i retning av større og flere programmer. De skal kombinere grunn- og anvendt forskning, de skal koples til forskeropp-læring og de skal være tverrfaglige. Med programmer blir forskningen mer effektiv. «Og med den betydelige forskning vi har i dag, er det utenkelig at ikke de bre-de samfunnsinteresser skulle *orientere* den», sa Sejersted.

Barnesykdommer i høyskolesystemet

Det forskningsavhengige samfunn tren-ger en god forskning og en formålstjenlig forskningspolitikk, fortsatte han. En må ha *forskningsrådene*. «Det er uklart om

de gjør jobben sin, men vi trenger insti-tusjoner på mellomnivå». (Noen må bl.a. ta seg av alle programmene.) Videre mente han at *instituttsektoren* bør redu-seres, en del av den tradisjonelle forsk-ningen der bør ivaretas av bedriftene. Noe overraskende understreket han at utbygging av det *regionale* system er en av de viktigste forskningspolitiske opp-gavene i dag: «Systemet lider i dag av barnesykdommer – utbyggingen av sys-temet har gått raskere enn kompetan-seoppbygging og forskerrekuttering. Utbyggingstakten er problemet – ikke regionaliseringen». Når det gjelder *uni-versitetene*, oppmodet han om å tenke utradisjonelt. Universitetene må først og fremst styrkes som kulturinstitusjoner, undervisningen må opp-prioriteres – den generelle kontakten mellom universitet og samfunn økes, avsluttet Sejersted.

Oddmund Søylen

Drude Berntsen

Drude Berntsen:

«Et liv etter dr. scient?»

Instituttsektorens representant, *Drude Berntsen* vurderte meldingen og forskningspolitikken fra sitt ståsted. Blomstringstiden for oppdragsinstituttene – med omfattende grunnbevilgninger fra NTNF og store bidrag fra Teknologiavtalene er forbi, hevdet hun. «De tidligere NTNF-instituttene er nå 16 konkurrerende bedrifter». Kravet fra NTNF om dr.grad-utdanning på store prosjekter binder også instituttene – «og hva med livet etter dr.scient?». I dag opplever vi at mange drar til utlandet fordi arbeidsmulighetene ikke er utfordrende nok hjemme. Ifølge Berntsen ønsker alle en instituttsektor som fortsatt kan oppfattes som en garantist for kvalitet. Men hvordan skal kvaliteten måles – indikatorene er dårlige. «Evaluer instituttene på bred basis – la oss få delta i dialogen – og lytt til historien», avsluttet Drude Berntsen.

Hans Skoie:

Hvor finnes de frie midler?

Ifølge *Hans Skoie* var meldingen – til tross for helhetstenkning og gode intensjoner – diffus og lite problematiserende; ikke minst gjaldt dette mengden av programmer og sentre i vårt forskningssamfunn – «hvor finnes de frie midler?» spurte han. Skoie var også imot den uforbeholdne støtte meldingen ga til distriktene – «hva slags forskning og utdanning er det her snakk om?» Likeledes etterlyste han en nærmere konkretisering av forskningsoppgavene i det «nye» service- og tjenestesamfunn – er de så store

som det hevdes? Skoie savnet også vurderinger om høyaktuelle spørsmål som forskningsetikk og miljø. Avslutningsvis oppfordret han til å tenke seg om enda en gang før en etablerer et felles råd for forskning og utdanning.

Oddmund Søylen og Andreas Mortensen:

Klare prioriteringer savnes

Paneldebattant *Oddmund Søylen* omtalte dokumentet som verdifullt og et viktig bidrag til meldingen som nå utarbeides i departementet. På pluss-siden trakk han spesielt fram den helhetstenkning som gjennomsyret meldingen – og den oppvurdering av den humanistiske dimensjon som lå i dette: «Forskning – både som produksjonsfaktor og som kulturell orienteringsfaktor – krever oppmerksomhet». Utover dette var meldingen vel beskrivende og lite konkret, mente han. Dessuten savnet Søylen en fyldig beskrivelse og vurdering av *forskningsetikk* – et område som klart engasjerer i forskningspolitikken i dag.

Andreas Mortensen fant lite i meldin-

Andreas Mortensen

gen som han var direkte uenig i – meldingen var for diffus til å påkalle et dypt engasjement. Han etterlyste klarere *prioriteringer*. «Mine kolleger savnet også en mer omfattende omtale av næringslivets forskning. Men jeg har merket meg at den her har fått en bredere plass enn i liknende dokumenter tidligere».

Håkon Sandvold

Håkon Sandvold:

«Look to MIT»

Industriforskningens *Håkon Sandvold* tok utgangspunkt i *undervisningssystemet* – det må først og fremst fremme kreativitet. Undervisningen på universitetene trenger en kritisk gjennomgang fra topp til bunn. Slike tanker fant han lite av i meldingen. Sandvold var videre oppatt av prosjektene – «Vi må holde på generelle prosjekter – søke etter gode programledere – la programmene fylle en helhet som sikrer både undervisning og en mer konkret nytteverdi – slik MIT så forbilledlig gjør det». Sandvold var skeptisk til den prioriterte rolle regionaliseringen ble tildelt i meldingen. Han mente det er en illusjon å tro at vi skal gjøre noe for distriktene ved å plassere forskning der. Ifølge Sandvold må en heller satse på å nå direkte fram til bedriftene. «En trenger ikke etablere forskningsinstitusjoner for å plassere prosjekter i region-Norge».

Sejersted imøtegikk noe av kritikken mot meldingen i sin sluttreplikk: «Bemerkningene om at meldingen er for diffus – tar jeg ikke så alvorlig – det har aldri vært Forskningspolitisk råds mål å gi konkrete råd».

Randi Søgne

Tegninger: Harald Odnevik

«Testamentet»

Forskningspolitisk råds svanesang

Av Kjell Eide

Forskningspolitisk råd karakteriserer selv sin melding – *Mot et kunnskapsbasert samfunn* – for sitt forskningspolitiske testamente. Testamentet er et særdeles ordrikt – men dessverre ikke et særlig givende – dokument. I innledningskapittelet forsøkes forskningen satt inn i en bredere samfunnsmessig sammenheng. Her stilles to synspunkter opp mot hverandre: Forskningen som økonomisk virkemiddel, og forskningen som bidrag til vår kulturelle utvikling. En slik snever problemstilling ekskluderer forskningens betydning som generelt grunnlag for kunnskap og innsikt i de fleste menneskelige aktiviteter, hvorav svært mye har lite å gjøre med økonomi og kultur i snevrere forstand. Dette er ingen tilfeldighet, det preger rådets politiske synspunkter i det meste av meldingen.

Snever synsing

Det generelle perspektivet preges av overflatisk synsing. Problematismen av en rekke sider ved forskningsvirksomheten, slik vi kjenner den fra 1970-årene, forbigås i taushet. I den internasjonale forskningspolitiske diskusjon står spørsmål som kjøpekraftige gruppers dominans over forskningen, forskningsorganisasjonene som politisk maktfaktor, fagenes ideologiske innhold, institusjonenes interne maktstruktur og forholdet mellom forskningsbasert og praksisbasert kunnskap i forgrunnen. Dette nevnes ikke i meldingen.

Kapittel II gir en grei statistisk oversikt over norsk forskning. Det påfølgende kapittel inneholder først en elskverdig beskrivelse av de norske universitetene og høyskolene, med gjentakelse av en del av de moteriktige forslagene på dette området. Annen del tar for seg instituttsektoren, hvor hovedsynspunktet er at instituttene må ha den nærmest mulige kontakt med brukere i næringslivet, mens de må skjermes mot for nær kontakt med de store offentlige tjenestesektorene, og særlig da departementene. Her må forskningsrådene fungere som buffer og opptre på brukernes vegne overfor forskerne. Rådenes forutsetninger for dette problematiseres ikke. Hele instituttavsnittet er sterkt polemisk preget, og gjør sitt beste til å holde liv i my-

ten om at departementenes involvering i forskningsfinansiering skapte «anarki og kaos». Enhver som har hatt noen befattning med forskningsrådssystemet, vil imidlertid vite hvor anarkiet og nessekongedømmene i norsk forskningsadministrasjon befinner seg.

Rapporten har stadig stor tro på forskningsprogrammer. Forskningspolitiske innsatsområder ble først satt i system i Vest-Tyskland for 20 år siden, men er der nærmest gått av bruk, mest grunnet deres svake, styrende effekt. I den grad det finner sted noen styring, skjer det gjennom den konkrete utforming av programmene som hos oss er forskningsrådenes ansvar.

Tvilsom etterfølger

Kapittel IV om kunnskapspolitik for næringsliv og forvaltning er relativt edruelig skrevet. Når det gjelder næringslivsutviklingen, er det også tilløp til en interessant analyse av utviklingstendensene. Her er det også en forståelse for at forvaltningen kan ha forskningsbehov. Men slike behov må bare drøftes med forskningsrådenes byråkrater.

Kapittel V om strategi og styring bringer lite nytt. Forskningsrådene skal stadig være «strategiske» organer, uten at legitimiteten av en slik politisk oppgave drøftes. Spørsmål om mulighetene for å utvikle forskningspolitiske strategier ved de største institusjonene, som en motvekt mot ekstern styring gjennom oppdrag, berøres ikke.

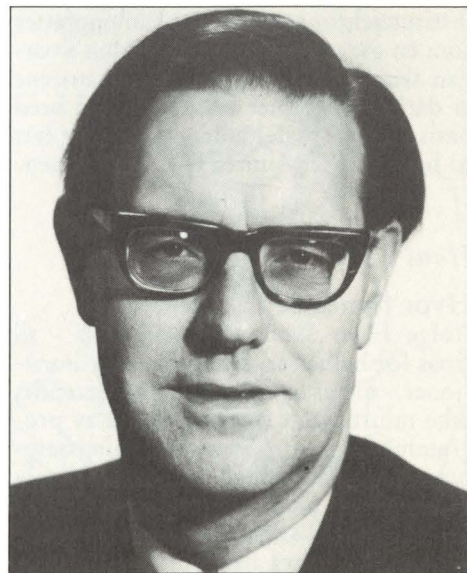
Organisatorisk holder rådet fast ved sitt tidligere forslag om at det bør etterfølges av et råd for forskning og høyere utdanning, uten at dette begrunnes nærmere. Det nye rådet tenkes som et politisk organ, hvor lederen skal ha fast sete i Regjeringens forskningspolitiske utvalg. Samtidig antas det at lederen kan risikere å komme i et konkurranseforhold til en eventuell statssekretær for forskning. Men det antydes ikke at rådet da kanskje burde skifte med skiftende regjeringer.

Vi har prøvet mange modeller for sentral organisering av forskningen i Norge: Forskningsrådenes fellesutvalg, Hovedkomiteen for forskning og Forskningspolitisk råd. De har alle hatt sine svakheter. For dem som arbeider med forskning *utenfor* universiteter og høyskoler,

om lag 80% av forskningen, må det foreslåtte nye råd fortone seg som et organ med sterk slagside mot universitetenes forskning. For dem som arbeider i universiteter og høyskoler, må det foreslåtte råd fortone seg som et organ med sterk slagside mot *en* spesiell side av institusjonenes virksomhet, nemlig forskning. Et slikt organ vil åpenbart få store legitimitetsproblemer. Det er store sjanser for at et slikt nytt råd vil få enda større problemer med å funksjonere effektivt enn noen av dets forgjengere.

Konservativ statsskrek

Forskningspolitisk råd skulle representere kremen av norsk forskning, det har hatt et stort sekretariat og betydelige utredningsmidler til disposisjon. Da burde en kunne vente en analyse av forskningens situasjon og av forskningspolitikken som går dypere enn overflatisk synsing. Men ideologisk holder meldingen fast ved den linjen som har preget rådet fra starten, som er tuftet på en politisk allianse mellom konservativ statsskrek og forskningsrådenes – særlig NAVFs – institusjonsinteresser. □

Kjell Eide er vitenskapelig rådgiver i Kultur- og vitenskapsdepartementet

NAVFs sekretariat for kvinneforskning tok i 1984 initiativ til en undersøkelse om ansettelsesprosedyrer ved universiteter og distriktshøgskoler. Mag.art. i sosiologi, Elisabeth Først, utførte undersøkelsen. Rapporten med tittelen – «Kvinner i Akademia – inntrengere i en mannskultur?» – forelå i april i år. Undersøkelsen har vakt både positive og negative reaksjoner. Diskusjonen har i hovedsak gått på analytisk tilnærming, på metode – på vitenskapssyn. Forskningspolitikks redaksjon har mottatt to debattinnlegg. Forfatteren svarer i samme nummer. Nedenfor presenterer vi noen hovedpunkter fra undersøkelsen.

Kontrovers om vitenskapelighet

Undersøkelse om akademiske ansettelse skaper debatt

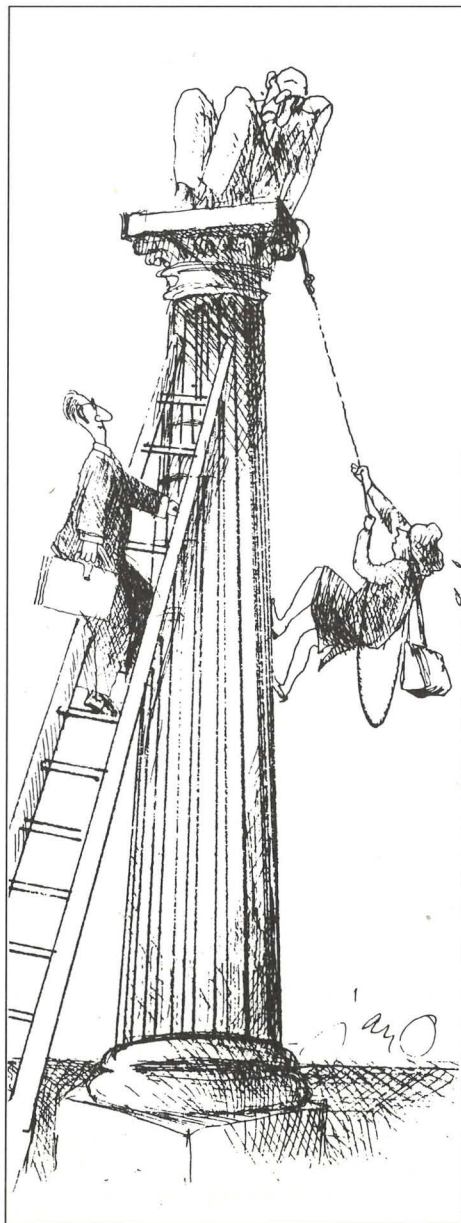
Overordnet retter studien søkelys på ansettelse til faste vitenskapelige stillinger ved norske universiteter og distriktshøgskoler. Hovedproblemstillingen i rapporten er hvilken betydning kjønn spiller for sjansene til ansettelse. Det stilles spørsmål om det kan forekomme indirekte og ikke-erkjente former for diskriminering av kvinnelige søkere; en slik mistanke begrunnes både teoretisk og empirisk. Mer konkret konsentrerer undersøkelsen seg om praksis som utøves når «forskningsaspiranter banker på Akademiets porter.» Forfatteren går ikke inn på aspirantenes livsløp forut for søknad om ansettelse, vitenskapseksterne forhold holdes utenfor.

Kvalitativ og kvantitativ tilnærming

Undersøkelsen baserer seg på en analyse av det skriftlige materialet som utarbeides i forbindelse med ansettelse. Først benytter en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode. Den kvalitative siden bygger på gjennomgang av alle ansettelsene til faste vitenskapelige stillinger ved Universitetet i Oslo 1977-84 samt nærlesning av saker med kvinnelige søkere. Den kvantitative tilnærmingen bygger på utfylling av spørreskjemaer med basis i ansettelsespapirene. Dataene her er innhentet for to typer enheter; utlyste stillinger samt søkerne til stillingene.

Noen resultater

I følge Først viser den kvantitative framstillingen av ansettelsesprosessen at kvinnelige søkere møter høyere barrierer enn

Tegning: Jan O. Henriksen

mannlige, dvs. sannsynligheten for at kvinner blir ansatt er mindre enn for menn. Bl.a. finner Først at:

- Kvinnelige søkere til professorater, f.eks. - møter hovedbarrieren allerede ved kompetansevurderingstrinnet.
- Kvinnelige søkere til amanuensisstillinger møter barrieren ved innstillingstrinnet.

Dette gjelder alle fagområder. Men generelt gjelder det at:

- Kvinnelige søkere innen humaniora og medisin møter de største barrierene.

Ifølge Først antyder det kvalitative innsynet at barrierene skyldes forskjellsbehandling på bakgrunn av kjønn. Kompetansevurderingen er sterkt preget av tolkning og skjønn. «I en utpreget mannskultur som Akademia, der kvinner utgjør en minoritet, er det sannsynlig at kjønn blir tolkningsramme for vurderingene.» Dette kan så være noe av forklaringen på at de sakkyndige, som vesentlig er menn, synes å omtale de kvinnelige søkerne og deres vitenskapelige produksjon annerledes enn de mannlige. Det kan innebære en tendens til å overse, bortdefinere og undervurdere kvinners kvalifikasjoner – med forbigåelse som resultat, hevder Først.

I sluttkapittelet heter det at undersøkelsens resultater tilbakeviser den utbredte antakelse om at kvinners dårligere sjanser for ansettelse skyldes en for liten vitenskapelig produksjon. Først nevner flere begrunnelser. En av dem er at de sakkyndige ikke legger systematisk vekt på produksjonens størrelse. Dette skyldes dels uklare mål for å fastlegge produksjonens størrelse, dels at det varierer i hvilken grad de sakkyndige er interessert i denne siden av søkerens kvalifikasjoner. □

Svak behandling av et ømtålig emne

Av Karl Egil Aubert

Sosiologen Elisabeth Fürst har nylig utgitt boka «Kvinner i Akademia – inntrengere i en mannskultur?», som hovedsakelig handler om de vanskeligheter som kvinner møter når det gjelder ansettelse i faste vitenskapelige universitetsstillinger. Særlig sentralt i boka står spekulasjonene om en mulig forskjellsbehandling av kvinner og menn.

Det er mange innvendinger som kan rettes mot Fürsts bok, men jeg vil her begrense meg til noen ganske få punkter av en mer generell og prinsipiell karakter hvor manglene i Fürsts bok kommer tydeligst frem.

Kultur- og miljøfaktorer – neglisjert

Når man ser på menneskenes ulike aktivitetsområder som vitenskap, kunst, sport osv., oppdager man fort at det eksisterer (i det minste i lange perioder) usedvanlig klare forskjeller i kompetanse og kvalitet med hensyn til parametre som kjønn, rase, klasse, nasjonalitet osv. Om vi holder oss til vitenskap, er det f.eks. påfallende hvor meget mindre betydningfulle bidrag som hittil har vært ytet av de to gruppene kvinner og sorte. Men innenfor gruppen av hvite menn er det på den annen side påfallende hvor uforholdsmessig stort det jødiske bidraget er – ikke minst på det aller høyeste nivå og innenfor de siste 100 år.

Disse innledende bemerkninger burde ikke være egnet til å opphisse noen i det de bare representerer uomtvistelige empiriske konstateringer som kunne forfles med en rekke andre eksempler. Det er når det søkes *forklaringer* på disse systematiske forskjeller at kontroversielle synspunkter kommer inn. Spesielt oppfattes genetiske forklaringsmodeller som ømtålige – altså påstander eller hypoteser om at et kjønn eller en rase på et bestemt område er bedre arvemessig utstyrt. Jeg tror bestemt at Fürst gjør rett i å la slike hypoteser ligge. Det er blant annet så mange andre vesentlige faktorer som er virksomme at det vil være ytterst vanskelig å etterspore en kjønnsbestemt, rasebestemt eller nasjonsbestemt arvemessig innflytelse på en entydig måte. Det vil f.eks. være nærmest absurd å anta at det er arvemessige forskjeller som er skyld i den meget langvarige og totale dominans av svensk tennis over norsk tennis, eller

Sovjets langvarige dominans over den øvrige verden i sjakk. Eksempler som dette peker snarere hen på at det er kulturelle og miljømessige faktorer som er i virksomhet – en meget ulik tilgang på tradisjon, ambisjon, forbilder osv. Disse ulike former for stimulans kan være til stede i kortere eller lengre tid innen en bestemt kultur, rase eller nasjon. Innen vitenskap har fraværet av stimulans og muligheter vart meget lenge for kvinner og sorte – og også antatt former av ren og uforfalsket undertrykking.

Når jeg har dvelt en smule ved disse spørsmålene omkring betydningen av stimulans, motivasjon og tradisjon i et helt generelt perspektiv, er det fordi jeg tror de er svært viktige også i den sammenheng som Fürst behandler og fordi hun langt fra tillegger disse synspunktene den vekt de fortjener. Etter mitt skjønn burde Fürst hatt øynene mer åpne for disse problemstillingene i stedet for å legge en svært negativ og ensidig vekt på ikke så lite spekulative og usikre mistanker om en forskjellsbehandling av kvinner og menn ved ansettelser ved universitetene. For det er neppe tvil om at Fürst peker på et viktig punkt – som hun imidlertid ikke trekker konsekvensene av. Nemlig at universitetene representerer en typisk mannskultur hvor det kan være vanskeligere for kvinner å oppnå samme kompetanse som menn fordi de sjeldnere mottar samme grad av stimulans og informasjon som mennene. De er vanligvis ikke like sterkt integrert i det vitenskapelige nettverk og det sosiale vitenskapelige liv som mennene. Ikke minst gjelder dette det mer dagligdage kollegiale samvær med en strøm av uformelle diskusjoner som også kan inneholde utveksling av viktig vitenskapelig informasjon. Dette er bare ett av de handicap som kvinnene har slitt med og som kan være en ikke så liten del av forklaringen på en kompetanseforskjell mellom kvinner og menn – spesielt ved besettelse av professorater.

Pussig nok synes mange kvinner, og særlig de mest bevisste feminister, å være tilbakeholdne med å fremheve de «handicap» som kvinner stiller med i kampen om universitetsstillinger og heller forklarer de færre kvinnelige kompetanseerklæringer og ansettelser som et resultat av diskriminering. Det kan vel ikke være

tvil om at «kvinnenes biologi» (i en vid forstand) også representerer et «handicap» når det gjelder konkurransen om å oppnå slike stillinger. Svangerskap, amming, omsorg osv. tar tid og krefter og ikke minst oppmerksomhet og konsentrasjon vekk fra et krevende vitenskapelig arbeide. Det virker påfallende at Fürst i det hele tatt ikke vurderer skikkelig den mulighet at det er disse handicap som representerer den vesentligste barrieren for kvinner når det gjelder å oppnå samme grad av kompetanse som menn. Isteden satser hun nokså ensidig på at det ikke er noe galt med kvinnenes kompetanse, men at ansettelsesvikten først og fremst kan skyldes kjønnsdiskriminering fra bedømmelseskomiteenes side.

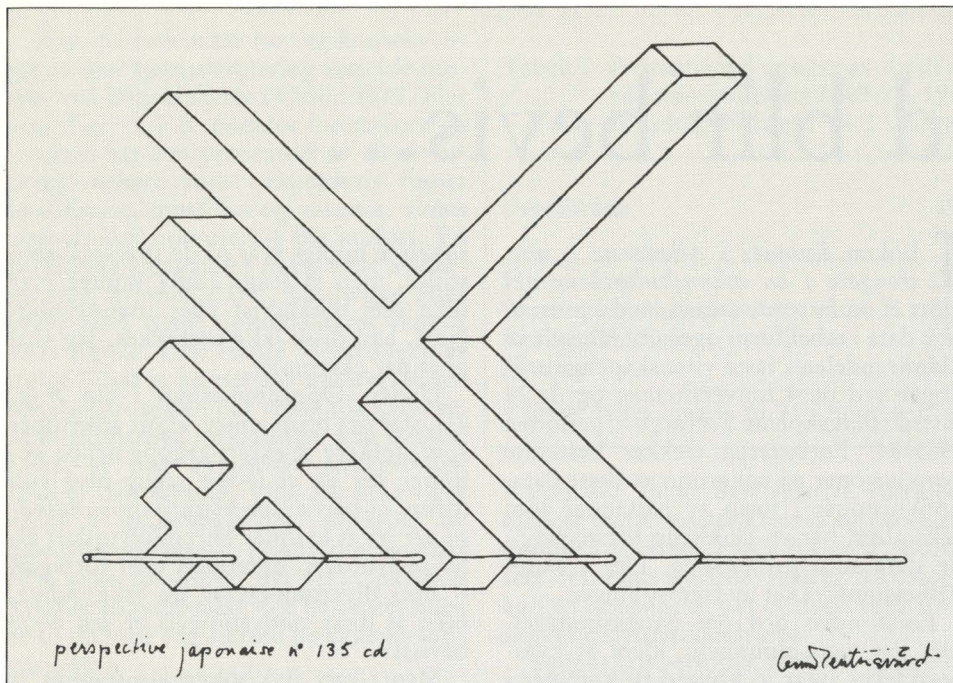
Tvilsom «diskrimineringsmodell»

Dette er et sentralt punkt hos Fürst og det er derfor grunn til å se nøyere på hennes argumentasjon. Svært så rimelig anser hun at det kan foreligge tre muligheter:

1. Kvinnelige søkere til faste vitenskapelige stillinger er mindre faglig dyktige enn mannlige.
2. Det er ingen forskjeller mellom kvinnelige og mannlige søkere når det gjelder faglig dyktighet.
3. De kvinnelige søkerne som gruppe er faglig dyktigere enn de mannlige.

Jeg må si at det er med en betydelig grad av ulyst at jeg må ta opp denne temmelig primitive og provoserende måten som Fürst behandler dette spørsmålet på. Men siden dette er et kjernepunkt i Fürsts fremstilling og noe av det som er blitt fremhevet mest kritikkøst og uimotsagt i ulike avisomtaler og resymeer av Fürsts bok, blir jeg tvunget til å se nærmere på Fürsts kommentarer til disse tre mulighetene.

Fürst avviser muligheten 1 ved å henviser til at den er blitt avkreftet på et empirisk grunnlag. Overraskende nok sier ikke Fürst noe om hva dette empiriske grunnlag består i. Det gis bare en henvisning til Jonathan Coles forfatterskap. At et såpass viktig punkt i Fürsts totale argumentasjon for sin «diskrimineringsmodell» avfeies med en slik grad av nonsjansgjør et heller dårlig inntrykk. En aner imidlertid at det empiriske grunnlaget her må bestå av intelli-

Impossible figures. Oscar Reutersvärd

genstester. I så fall er dette noe helt annet enn en bedømmelse av *faglig kompetanse*. Det er fullt tenkelig at meget intelligente kvinner har hatt så mange «handicap» og så liten stimulans og integrering i et inspirerende vitenskapelig miljø at deres kompetanse på ingen måte svarer til deres potensielle – rent intelligensmessige muligheter. Det forundrer meg at Fürst ikke en gang overveier denne muligheten i forbindelse med drøftingen av alternativ 1.

Med de svært forskjellige muligheter som i århundreder har foreligget for kvinner og menn med hensyn til å utfolde seg på den vitenskapelige arena, kan det ikke være diskriminerende, rett og slett å påpeke den store forskjell som det er mellom kvinners og menns vitenskapelige produksjon, særlig på det aller høyeste nivå og innenfor de mest teoretiske og abstrakte deler av vitenskapen (med matematikk og fysikk som særlig slående eksempler). Det er nok en forskjell som fremdeles vedvarer selv om den heldigvis minker. Avstanden er vel egentlig mest målbar på det aller høyeste nivå (Nobelpris-nivå og derover) hvor en jo heller ikke så lett kan anvende «diskrimineringshypotesen ved ansettelse». Her gjelder det navn som Descartes, Leibniz, Newton, Gallilei, Gauss, Abel, Maxwell, Marx, Freud, Darwin, Mendel, Poincare, Hilbert, Heisenberg, Gödel osv. som vel stort sett allerede har fått *historiens* dom og ikke noen dom fra en bedømmelse foretatt av en eventuelt kvinneskredderende komite. Jeg finner det beklagelig at Fürsts bok er av en slik art at momenter som dette i det hele tatt er relevant å nevne.

Fürsts kommentar til muligheten 2 er også egnet til å forbause. Hun sier her bare: «Punkt 2 forutsetter at universite-

tet fungerer som et kjønnsnøytralt system. En rekke undersøkelser sår tvil om dette er tilfellet». Dette er en pussig grunn for tilsynelatende å forkaste akkurat muligheten 2. For det er jo klart at et kjønnsnøytralt system også må ligge til grunn for en tilforlåtelig stillingstagen til punktene 1 og 3. I så måte er det ingen forskjell på de tre mulighetene 1, 2 og 3. Fürsts behandling av muligheten 2 er derfor nokså meningsløs. Et slags «God-dag-mann økseskaft».

Kommentarene til muligheten 3 er like forbausende. Her sier Fürst: «Punkt 3 (altså at kvinnene som gruppe er mer faglig kompetente enn mennene) kan begrunnes med at kvinnelige søkere utgjør en *sterkere selektert gruppe* enn mannlige søkere. Det gjør de fordi det er mye sterkere frafall blant kvinner enn blant menn både i studietiden og rekruttfasen».

Jeg må innrømme at jeg gned meg i øynene da jeg leste dette resonnetet. For uten ytterligere opplysninger eller forutsetninger er det vanskelig å forstå at en gruppe som selekteres på en så *negativ* måte med større frafall enn en annen gruppe – likevel i endepunktet vil stå igjen med de sterkeste kandidatene. De fleste vil nok ikke ta et sterkt og konsekvent frafall på flere trinn i en slik prosess som noe tegn på at denne gruppen produserer bedre «overlevende» medlemmer enn en annen gruppe med mindre frafall. Tvert i mot, om vi ikke har noen tilleggsopplysninger vil det selvfølgelig være rimelig å anta at det i den gruppen hvor vi har mange overlevende, vil det også være større sjanser for å finne særlig kompetente og fremragende individer.

Tautologi

Det følgende spørsmål melder seg så: Er

det mulig å gjøre Fürsts påstand i punkt 3 mer rimelig ved å tillegge henne en rekke forutsetninger som hun selv ikke presiserer? Det er selvfølgelig mulig å innføre sterke (og empirisk ubegrunnede) ad hoc hypoteser om hvorledes kompetanseforholdet mellom kvinner og menn er ved begynnelsen av studiet og hypoteser om hvorledes seleksjonen foregår – slik at Fürsts alternativ 3 fremstår som en *tautologi* (Se avsnittet om seleksjon i G.U. Fenstads innlegg hvor noen av disse ad hoc hypoteser er presisert). Dette har imidlertid en minimal interesse. Spørsmålet om forholdet mellom kvinners og menns faglige dyktighet og kompetanse er et *empirisk* problem og ikke et spørsmål om deduksjon ut fra mer eller mindre tilfeldige og tvilsomme ad hoc hypoteser. Lite er tjent ved bare å forflytte bevisbyrden fra en usikker påstand til en annen og minst like tvilsom og enda mer empirisk utilgjengelig påstand. Fürst punkt 3 kan derfor heller ikke reddes på denne måten.

På bakgrunn av det som her er skrevet er det rett og slett uforståelig at Tone Schou Wetlesen kan konkludere sin kronikk-anmeldelse av Fürsts bok i Dagbladet (14.7.) med nettopp en henvisning til seleksjon: «Fürst belegger på en overbevisende måte at kvinner som søker toppstillinger, har gjennomgått en sterk seleksjon og at de som regel stiller sterkt i konkurransen».

En ting som Fürst ikke synes å se, er at om hun mener å ha avkreftet alternativene 1 og 2, så følger jo 3 også på grunn av at 1, 2 og 3 utgjør alle muligheter og at de gjensidig utelukker hverandre.

Det er klart at når man allerede tidlig i en bok finner så overflatiske og lite troverdige resonnetter som de som her er gjengitt i forbindelse med mulighetene 1, 2 og 3, så spør man seg selv om det er bryet verdt å lese videre. Det synes i grunnen formålsløst å sette seg inn i hva som bygges ovenpå en så løs og tvilsom grunnmur som disse resonnetter representerer. For det som kommer senere i boka, henter i betydelig grad næring fra antakelsen om at kvinnelige søkere er minst like faglig kompetente som sine mannlige medsøkere. Ikke minst spiller denne forutsetningen en rolle for Fürst når det gjelder spørsmålet om å etterspore forskjellsbehandling av kvinner og menn ved ansettelse i faste vitenskapelige universitetsstillinger. For at en slik ettersporing skal lede til et bekreftende resultat, vil det selvfølgelig være gunstig å gjøre visse a priori antakelser om den relative kompetanse mellom kjønnene.

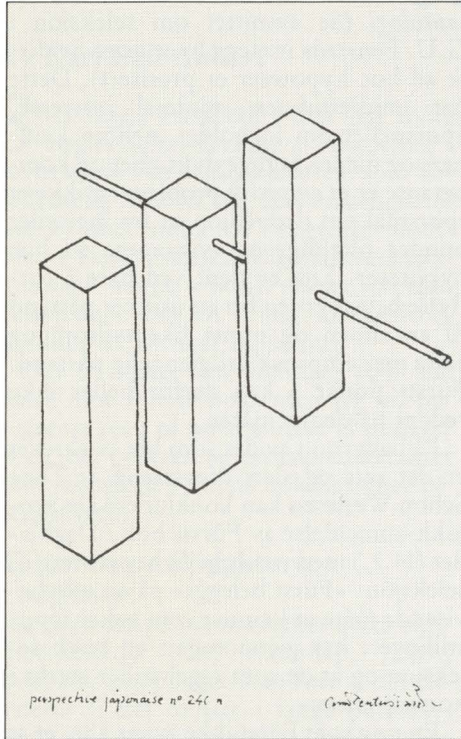
Løserevet språkanalyse

I den siste delen av Fürsts bok gjengis små bruddstykker av sakkyndig-uttalelser ved universitetsansettelser som angivelig skal gi belegg for mistanken om

Forts s. 18

Når påstand blir bevis...

Av Grete U. Fenstad

Impossible figures. Oscar Reutersvärd

I boken *Kvinner i Akademia – inn-
trengere i en mannskultur?* er det
gjort et omfattende arbeid med å presen-
tere data i tabellform over utviklingen av
kvinneandelen i faste vitenskapelige stil-
linger ved de 4 universitetene og de 14
distriktshøgskolene i Norge i perioden
1969-84. Forfatteren trekker bestemte
konklusjoner på bakgrunn av disse data,
konklusjoner i form av påstander som
ikke alltid har en skikkelig forankring i
de data som presenteres. Det svekker
helseinntrykket av fremstillingen.

Først noen ord om datagrunnlaget.
Det har vært alminnelig kjent at kvin-
neandelen avtar jo høyere en kommer i
det akademiske stillingshierarkiet. Men
siden boken er utgitt i 1988, burde noen
data fra de to siste års utvikling når det
gjelder kvinners muligheter for opprykk
fra førsteamanuensisstilling til professo-
rat vært med – om ikke annet – så i for-
ordet.

Metodesvakheter

Så til den metodemessige kritikk. Boken
gir langt fra svar på spørsmålet om årsa-
ken til den lave kvinneandelen vi finner i
mange av tabellene. Først gir i under-

søkelsen mulige svar på de spørsmål som
stilles, men så lenge *andre* mulige svar
ikke blir tilbakevist eller usannsynlig-
gjort, kan disse ikke utelukkes. Jeg skal
gi et par eksempler.

Under «Oppsummering» i kap. 4 (s.
71), står det blant annet: «Gitt at kvinner
som sterkere selektert gruppe neppe be-
finder seg på et lavere faglig nivå enn
menn, er barrierene *kvantitative indika-
sjoner* på at kvinner bli undervurdert el-
ler nedvurdert, utdefinert eller forbigått
– altså diskriminert av de sakkyndige,
uten at disse nødvendigvis er seg dette
bevisst».

Men i kap. 3 i boken konstateres at
kvinner «... havner systematisk i de
lengste køene.» Det vil si at kvinner som
gruppe søker på de stillingene som i
gjennomsnitt har det største antall søke-
re, dette kan så være årsaken til at kvin-
ner ikke ansettes i samme grad som
menn. Dette nevnes ikke i oppsumme-
ringen etter kap. 4. Det er faktisk ikke
umulig at forskjellen i kølengder kan
forklare hele skjevheten. Så lenge denne
muligheten finnes, kan en ikke samtidig
konkludere bastant med at kvinner dis-
krimineres av de sakkyndige.

Forts fra s. 17

kjønnsdiskriminering. Det er godt mul-
lig, ja til og med svært sannsynlig at det
kan eksistere eksempler på kjønnsdiskri-
minering, som det også utvilsomt eksis-
terer feilvurdering og forskjellsbehand-
ling av personer av samme kjønn ved slike
ansettelser. Det er imidlertid meget
vanskelig å ta stilling til det kortfattede
skriftlige materiale som Først fremleg-
ger. Det dreier seg om en art språkanaly-
se hvor de forskjellige uttrykk, adjektiver
og inkonsekvenser som forekommer i
uttalelsene om søkere fra de to kjønn,
blir tolket innenfor en ramme av mulig
kjønnsdiskriminering. Det sier seg selv
at en slik språkanalyse som ikke er knyt-
tet nært sammen med en faglig innsikt og
kjennskap til søkerens produksjon, må
bli av en svært overflatisk karakter og
vanligvis bare kan vekke en subjektiv
mistanke om forskjellsbehandling.

Et annet og noe negativt moment ved
denne «kvalitative metoden» er at Førsts
materiale på dette området er meget van-
skelig å kontrollere med hensyn til hvor-
dan sitatene er utplukket. For det dreier
seg om innstillinger fra bedømmelser
som er gjort ugjenkjennelige ved at nav-
nene på søkerne er fiktive og fagområ-
dene utelatt.

Det er synd at Først legger så ensidig
vekt på de «barrierer» som kvinner mø-
ter akkurat i ansettelsesfasen i form av
kompetansevurderinger, og ikke i langt
sterkere grad vektlegger de høyst reelle
og bedre dokumenterbare barrierer som
kvinner møter i form av tradisjon, opp-
dragelse, skolegang, manglende stimu-
lans, manglende integrering i vitenskaps-
miljøene -og ikke å forglemme i den bio-
logiske forskjell det tross alt er på kvin-
ner og menn og den merbelastning som
dette medfører for kvinner i forhold til
menn. Jeg synes det må ansees som me-
get viktigere og mer positivt og fremad-
rettet å arbeide for å fjerne så mange som
mulig av de barrierer som representerer
et hinder for kvinnen i å bedre sin kom-
petanse – enn å konsentrere seg om til
dels nokså løse spekulasjoner og mistan-
ker om kjønnsdiskriminering i ansettel-
sesprosessen.

Veilederes ansvar

Siden det utvilsomt også er positive sider
i Førsts bok er det synd at de blir så
overskygget av de negative trekkene.
Først burde ha latt sitt manuskript bli
gjennomgått av mer kritiske sjeler før det
gikk i trykken. Slik hennes bok nå fore-

ligger er jeg dessverre redd for at hun
kan ha gjort sitt kjønn en bjørnetjeneste.

I en viss forstand står ikke Elisabeth
Først eneansvarlig for sin bok. Støtten til
dette prosjektet med trykningsbidrag fra
NAVF ble anbefalt av 5 personer – 3
kvinner og 2 menn. Mer enn som så; dis-
se personene fungerte også som en «refe-
ransegruppe» som fulgte dette NAVF-
prosjektet til Først med råd og kritikk og
anbefalte en forlengelse av prosjektet ut
over den opprinnelige stipulerte tidsram-
me. Likevel har de altså på en utilbørlig
måte sett gjennom fingrene med bokas
mange svakheter – ikke minst det sentra-
le punktet jeg kritiserte sterkest, nemlig
Førsts drøftelse av mulighetene 1, 2 og 3
i forbindelse med forholdet mellom
kvinners og menns kompetanse. Det er
vanskelig å forstå at de mange som har
lest dette ikke har sett *noen* av de alvorli-
ge mangler jeg påpeker. Jeg antar at det
må være psykologiske årsaker som ligger
til grunn for dette. Kanskje dreier det seg
om en misforstått form for solidaritet.
Denne solidariteten er misforstått fordi
den bare er egnet til å skade kvinnes
sak ved universitetene. □

Karl Egil Aubert er professor i matematikk
ved Universitetet i Oslo

Kap. 5 i boken tar for seg konsekvenser av den kjønnskvoltering som ble innført ved Universitetet i Oslo i 1979. Her viser figur 5.1 at innenfor humaniora og medisin har den prosentdel av alle kvinnelige søkere som henholdsvis finnes kvalifiserte, innstilles og ansettes, avtatt etter at kjønnskvoltering ble innført. En forklaring kan ganske riktig være at køene som kvinner står i, ble lengre etter 1979; men dette dokumenteres ikke å være tilfelle. Den eneste forklaringen er ifølge Fürst at barrierene underveis i ansettelsesprosessen har vokst for kvinner. Men alternative forklaringer kan tenkes, f.eks. at den kvinnelige søkermassen ikke er den samme. Ville det ikke være verdt å undersøke om innføring av kjønnskvoltering kan ha påvirket kvinner til å søke for tidlig, det vil si påvirket kvinner som normalt ville ha ventet noen år til de følte seg sikrere på egne kvalifikasjoner?

Presentasjon av data tilslører

Fürst er også svært forsiktig med å fremheve positive trekk når det gjelder kvinneandeler. Det er av vesentlig betydning for hvilket inntrykk leseren sitter igjen med hvordan tallene presenteres og kommenteres. Jeg skal også her gi et par eksempler.

Figur 4.2 beskriver ansettelsesprosessen på universitetene i fire trinn: søkere – kvalifiserte – innstilte – ansatte, etter stillingsnivå og kjønn, i perioden 1980-84. Stort sett ligger andelene for kvinner under andelene for menn på alle stillingsnivå ved universitetene. Det skjer imidlertid en utjevning jo lenger en kommer i ansettelsesprosessen, dvs. forskjellene er minst på ansettelsestrinnet, noe også Fürst bemerker. Men andelene er hele tiden beregnet på grunnlag av totalt antall søkere for hvert kjønn. Mange vil nok synes det ville vært mer rimelig å beregne andel ansatte av antall kvalifiserte søkere fra hvert kjønn, og da får en følgende tabell, jf. tabell 1.

Denne tabellen viser bl.a. at hvis en kvinne først har blitt funnet kvalifisert, er hennes sjans for ansettelse på professor- eller dosentnivå, mye større enn for en kvalifisert mann.

Et annet eksempel kan hentes fra tabell V4.1 i vedlegget. Essensen i denne tabellen er sammenfattet i min tabell 2.

Tabell 1 Prosentandel ansatte av antall kvalifiserte søkere til faste vitenskapelige stillinger ved universitetene og distriktshøgskolene, 1980-84 etter kjønn og stillingsnivå; andel ansatte av totalt antall søkere i parentes. Tabellen er basert på fig. 4.2 i boken.

Kjønn	Stilling			
	Professor	Dosent	Amanuensis	Distrikts høgskolene
K (andel ansatte)	45 (14)	44 (25)	32 (19)	38 (24)
M (andel ansatte)	36 (20)	33 (22)	37 (23)	38 (21)

Tabell 2 Prosentandel ansatte av totalt antall søkere til faste vitenskapelige stillinger ved universitetene 1969-79, 1980-84. Etter kjønn og fagområde. Tabellen er et utdrag av tabell V4.1 i boken.

Fagområde	Periode/Kjønn			
	1969-79		1980-84	
	K	M	K	M
Humaniora	18	25	16	17
Samfunnsvitenskap	23	32	21	20
Realfag/Teknologi	15	21	18*	24
Medisin	31	36	22	24

* Dette tallet oppgis til 21 i figur 4.3.

Her ser en at den relative forskjell mellom andel ansatte kvinner og menn er mindre i 80-årene enn i 70-årene. Bortsett fra fagområdene realfag/teknologi kan en neppe si at det er noen reell forskjell i ansettelsesandelene.

Tallene fra perioden 1980-84 finner vi igjen som en del av figur 4.3, der de blir kommentert. Men oversikten over den positive utviklingen fra 70-årene til 80-årene er gjemt bak i boken og blir så vidt nevnt i teksten.

Uklart seleksjonsprinsipp

Det blir stadig gjentatt i boken at kvinner ikke er mindre faglig kompetente enn menn. Dette begrunnes (kap. 4.4) med at kvinnelige søkere som gruppe er sterkere selektert enn menn – det vil si at flere kvinner enn menn har falt fra i studietiden og rekruttfasen. Dette resonnementet som Fürst synes å legge stor vekt på, er blitt kritisert. Forklaringen kan være at Fürst er noe uklar på dette punkt. Resonnementet kan gis en presis utforming hvis bl.a. følgende forutsetninger er oppfylt:

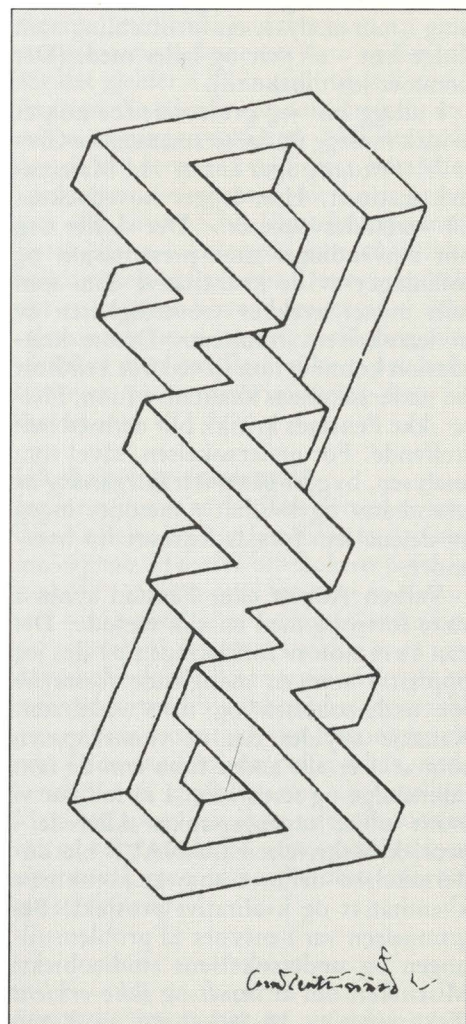
- Det må i utgangspunktet (f.eks. ved studietidens begynnelse) være (omtrent) like mange av hvert kjønn.
- Fordelingen av faglig kompetanse før seleksjon må være den samme for begge kjønn.
- Seleksjonen må foregå slik at de dårligste faller fra.

En presisering og diskusjon av disse premisene burde vært med i undersøkelsen for at seleksjonsprinsippet skulle virke overbevisende.

Men en videre debatt bør ikke henge seg opp i en diskusjon av dette prinsip-

pet. Det jeg har trukket frem i de to første avsnittene, er av langt større betydning for å ta stilling til om diskriminering virkelig har funnet sted. Etter min mening har Fürst ikke gitt belegg for en slik påstand.

For ikke å bli misforstått vil jeg til slutt presisere at jeg her ikke forsøker å avvise at det kan finne sted forskjellsbehandling på bakgrunn av kjønn i ansettelsesprosessen eller på andre områder ved universiteter og høgskoler. Det er viktig å arbeide for å bedre kvinners kår i forskning. □

Grete U. Fenstad er førsteamanuensis i statistikk ved Universitetet i Oslo.

Impossible figures. Oscar Reuterswärd

To vitenskapssyn – to fortolkninger?

Av Elisabeth Fürst

I et innlegg i *Dagbladet* (25.07.88) skriver professor i matematikk, *Karl Egil Aubert*, at – «Det er hevet over tvil at Fürsts bok inneholder alvorlige mangler og feilresonnementer på flere punkter.» Istedenfor å begrunne denne påstanden der og da, henviser han til en kritisk vurdering av min bok i et kommende nummer av *Forskningspolitikk*. Inntil da får leserne tenke sitt. Og jeg får bare vente – med ikke så rent lite spenning – på å få vite innholdet i kritikken.

Lite treffende kritikk

Underlig da på nytt å bli konfrontert med at – «Det er mange innvendinger som kan rettes mot Fürsts bok ...» – mens det viser seg at Aubert i hovedsak konsentrerer seg om *to* – som i tillegg er lite treffsikre. For det første beklager han seg over at jeg ikke har utført en annen undersøkelse enn den som var mitt oppdrag. For det andre gjør han et stort nummer av det han *feilaktig* oppfatter som en grunnleggende forutsetning i min analyse, en forutsetning som ifølge han – alt står og faller med. (Det kommer jeg tilbake til).

I tillegg blir jeg presentert for nok et kritisk innlegg fra førsteamanuensis *Grete U. Fenstad*, også ansatt ved Matematisk institutt. Hun legger hovedvekten på «metodesvakheter.» Det dreier seg om innvendinger mot presentasjon og tolkninger av de kvantitative data som hun mener svekker troverdigheten av undersøkelsens resultater. Denne konklusjon kommer hun til ved å se helt bort fra undersøkelsens kvalitative funn. Heller ikke Fenstads kritikk blir dermed helt treffende. For undersøkelsen, såvel som analysen, bygger på en tett *integrering* av kvantitativ og kvalitativ metode, ingen av delene kan forstås løst fra hverandre.

Verken Aubert eller Fenstad synes å være fortrolig med en slik metode. Det kan være noe av forklaringen på det jeg oppfatter som en manglende *forståelse* for undersøkelsen og dens resultater. Kanskje skyldes det et vitenskapssyn som avviser alle andre funn enn de rent tallmessige og statistiske. I så fall har vi svært ulike utgangspunkt: Allerede i prosjektbeskrivelsen fra NAVF ble undersøkelsen definert som et kombinert kvantitativt og kvalitativt prosjekt. Begrunnelsen var hensynet til problemstillingen og undersøkelsens studieobjekt: Mistanken om at *skjult* og *ikke-erkjent* diskriminering på bakgrunn av kjønn forekommer i ansettelsesprosessen til faste vitenskapelige stillinger.

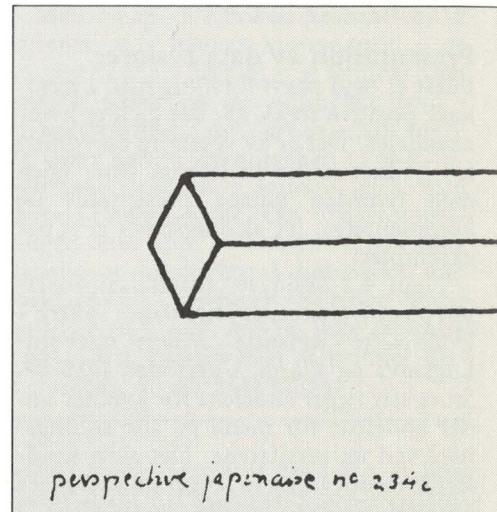
Ønsket om en annen undersøkelse
Når det gjelder Auberts kritiske innvendinger, er det påfallende at han knapt drøfter verken undersøkelsen min eller resultatene av den. Isteden begrenser han seg til det han selv synes å være interessert i, nemlig sammenhengen mellom faglig kompetanse og kjønn. Uten å bygge på foreliggende empiri, mener Aubert at forklaringen på at kvinner tilsettes i mindre grad enn menn – nærmest selvfølgelig – må skyldes dårligere kompetanse. Det jeg burde ha undersøkt, er hvordan dette igjen henger sammen med kvinners «biologiske handicap.» Nå var altså mitt mandat en empirisk undersøkelse av et annet fenomen. Men fordi Auberts poeng er en del av problematikken omkring kvinners sjanser for å oppnå ansettelse, har jeg drøftet disse spørsmålene innledningsvis i boken der relevant foreliggende litteratur diskuteres.

Det foreligger altså en god del empirisk kunnskap om kvinnelige studenter, rekrutter og forskere og deres «handicap» knyttet til kjønnsrolle, omsorgsarbeid, etc. Derfor mente initiativtakerne til undersøkelsen at tiden nå var inne til å vende blikket – rette det mot den andre, mer ukjente part; det *interne* vitenskapsystemet. Kanskje lå hindringer i veien også her, ikke bare i de kvinnespesifikke forholdene «utenfor»? Denne forandring i fokus er selvfølgelig ubehagelig – og tildels smertefull for systemet selv. Men det utgjør den ene siden av den sosiale realitet som ansettelser representerer – og det bør vel ikke forbli en blind flekk?

Data, metode og etikk

Grunnen til at jeg i relativt liten grad har uttalt meg om søkerens faglige kompetanse i forbindelse med min empiriske studie skyldes den begrensning som ligger i datamaterialet. Dette bestod utelukkende av de sakkyndiges innstillinger og saksdokumentene som utarbeides i forbindelse med ansettelsene. Verken søknader eller opplysninger om karakterer har vært tilgjengelige for systematisk behandling. Jeg har derfor bare hatt tilgang til bedømmelseskomiteenes skriftlige nedfellede vurderinger. Disse inneholdt svært usystematiske opplysninger om «objektive» kvalifikasjoner, hvilket vanskeliggjorde en reell sammenlikning. Selvfølgelig har jeg da heller ikke hatt noen ambisjoner om å «overprøve» de sakkyndiges vurderinger. Min analyse konsentrerer seg om den *argumentasjon* som begrunner vurderingene. Denne analysen viser imidlertid at når det kommer til konkurransen om den enkelte

stilling, kan andre – også ikke-faglige forhold – tre inn i bildet. Dette bl.a. fordi kompetanseforskjellene fremstår som ubetydelige. Det er ikke minst i denne forbindelse at det en kan *mistenke* som diskriminering av kvinnelige søkere, trer frem. Jeg kan her tilbakevise Auberts kritikk om at den kvalitative metoden vanskeliggjør «kontroll». I en note opplyses det om mulig tilgang til materialet via forfatteren. I en annen opplyses det om at personene er anonymisert utfra diskresjonshensyn. Dette er et viktig forskningsetisk poeng og meget vanlig i kvalitative studier.

Når Aubert – og også Fenstad (se nedenfor) misforstår og feilleser meg, har det sannsynligvis å gjøre med de meget forskjellige fag- og vitenskapstradisjoner vi tilhører. Kanskje det også er grunnen til den bastantheit i uttalelser de tillegger meg – som faktisk er meg fremmed. Mitt metodologiske utgangspunkt tilsier at jeg ikke benytter begreper som «hypoteser», «bevis» eller «årsaker» (især ikke i entall), men derimot termer som – «antakelser», «indikasjoner» og «tendenser». Jeg har ikke påstått å ha gitt noen bevisførsel for at diskriminering har funnet sted. Men jeg mener at min undersøkelse bidrar til å forsterke *mistanken* om det. Den har med andre ord ikke blitt avkreftet. Ønsker en «bevis» for dette subtile fenomenets faktiske eksistens, må en annen type undersøkelse tas til hjelp, sannsynligvis innen EDB-orientert lingvistikk.

Misforståtte forutsetninger

Både Aubert og Fenstad angriper det sistnevnte omtaler som «seleksjonsprinsippet». Her henviser de til hverandre. Mens Fenstad bemerker at «... en videre

debatt bør ikke henge seg opp i en diskusjon om dette», er det et viktig poeng hos Aubert. I denne sammenheng siterer Aubert min presentasjon av tre tolkningsmuligheter fra kap. 4.4 – «Sjanser for ansettelse» – korrekt nok, men av en eller annen grunn – helt uten å forstå min fremgangsmåte. Det jeg ønsker er, nærmest av pedagogiske hensyn, å klargjøre hvilke *mulige* forutsetninger en kan ha i hodet, bevisst eller ubevisst, når en står overfor tolkningen av tabellene og figurene som følger utover i framstillingen. Mitt utgangspunkt er – sitert fra boken: «En jevnføring av de to kjønns sjanser forutsetter at vi har å gjøre med sammenliknbare størrelser: Kvinnelige og mannlige søkere betraktes som likeverdige størrelser.» Dette er altså den forutsetning jeg legger til grunn for den statistiske analysen. For å diskutere rimeligheten ved denne forutsetning (mulighet 2),

kvinner av ulike grunner er mer tilbakeholdne enn menn når det gjelder å søke disse stillingene. De som altså går til det skritt å melde seg som søkere til Akademia, kan altså betaktes som en slags «overlevende» i systemet. Jeg mener det er rimelig å tro at vi her står overfor spesielt motiverte, faglig dyktige og sterke kvinner. Alt dette kan selvsagt diskuteres. Men hvorfor legge så stor vekt på akkurat dette poenget? Det rokker *ikke* ved forutsetningen for den statistiske analysen; nemlig at kvinnelige og mannlige søkere betraktes som prinsipielt likeverdige mht. faglig kvalitet.

Med vekt på helhet

Så endelig til Fenstads kritikk av min presentasjon og tolkning av de kvantitative data. Det ligger i sakens natur at det kan være uenighet om tolkninger – nettopp fordi det kommer an på hva vi tolker

som blir funnet kvalifisert, også har svært gode sjanser for å oppnå ansettelse. Dette går klart fram i prosessfiguren (s. 59). Men det den også viser, er det som er mest påfallende for disse kvinnene: i hvor liten grad de innrømmes kompetanse – bare 31% mot 56% blant mennene. Dette meget viktige funn, ikke minst utfra problemstillingen, faller ut av Fenstads bilde.

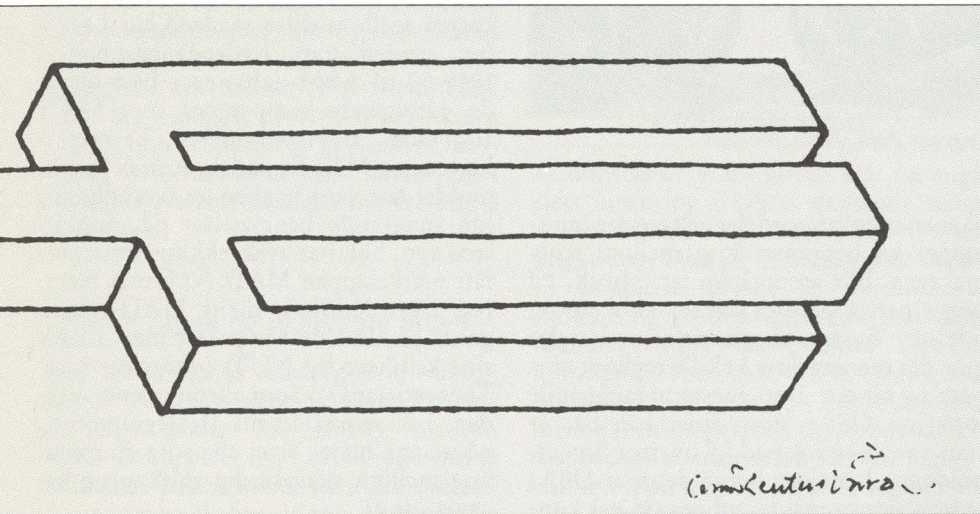
Tilsvarende avslørte arbeidet med prosessframstillingen at den utjevningen mellom kjønnene som fant sted ved overgangen fra 70- til 80-årene vesentlig skyldtes bruk av kjønnskvoteeringsreglen. Dette påpeker jeg så tydelig i boken at det undrer meg at Fenstad ikke har lagt merke til det.

Noe liknende kan bemerkes til Fenstads siste påstand, nemlig at jeg i oppsummeringen til kap. 4 underslår en av forklaringene på at kvinner ikke ansettes i samme grad som menn. Det dreier seg om den forskjell i kølengde for de to kjønn som jeg avdekker i kap. 3. Også denne påstand er overraskende i sin blindhet. Ulikhet i kølengde som jeg tolker som ulik konkurransesituasjon, sorterer jeg under «vitenskapeksterne» forhold. Dette kommenteres eksplisitt under oppsummeringen som en av forklaringene på kvinners dårligere sjanser enn menns. Imidlertid understreker jeg også at konkurranseelementet bare spiller inn når det gjelder å bli innstilt til stillingen. For bare tre eller fire av søkerne kan innstilles på rangeringslisten. Når det gjelder å bli funnet kvalifisert, bortfaller konkurranse-elementet, for i prinsippet kan alle søkerne bli kjent kompetente. Forskjellene i kølengde kan altså ikke forklare hele skjevheten. Det er i det hele tatt et av mine hovedpoenger at vi ikke står overfor noen entydig forklaring eller «årsak», men om flere ulike typer indikasjoner på at diskriminering kan ha funnet sted.

Ubehagelige spørsmål?

Jeg innrømmer at det ikke er med så rent lite skuffelse jeg har lest disse to kritiske innleggene. Hvorfor blir bokens *faktiske* innhold i så liten grad tatt opp og diskutert – her såvel som i universitetsmiljøene, generelt? Svaret er kanskje at en undersøkelse som tillater seg å stille spørsmål ved formelle og ikke minst uformelle prosedyrer som utgjør noe av hjørnesteinen i den akademiske virksomhet, nødvendigvis vil oppfattes som ubehagelige. Men det spørs om ikke tiden er moden for en selvransakelse som selvfølgelig er smertefull, men som ikke desto mindre gir selvinnsikt. □

Elisabeth Først er mag.art. i sosiologi og nå NAVF-stipendiat ved Sosiologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Impossible figures. Oscar Reuterswärd

vurderer jeg mulighet 1 som jeg finner det rimelig å avkrefte på bakgrunn av empiri jeg har drøftet i litteraturnomgangen tidligere i boken. Dernest vurderer jeg mulighet 3 som kan bekrefte bl.a. utfra antakelsen om at kvinnelige søkere utgjør en sterkere selektert gruppe enn mannlige søkere. Utfra disse betraktninger mener jeg forutsetningen om likeverdighet er minst bekrefte, for å si det slik. Men det er *feil* som Aubert påstår, nemlig at jeg velger mulighet 3; at «... de kvinnelige søkerne som gruppe er faglig dyktigere enn de mannlige», som grunnleggende forutsetning for analysen.

Så til kvinnelige søkere som sterkere selektert gruppe: Den empiriske begrunnelse for dette er at frafallet fra gruppene kvinnelige studenter og rekrutter underveis i studie- og rekrutteringsfasen er mye større enn fra de mannlige. I tillegg er det færre (og ikke flere som Fenstad foreslår) av de kvinnelige rekruttene og amanuensene som melder seg som søkere til hhv. mellom- og toppstillinger. Vi står altså overfor en sterkere selvseleksjon blant kvinner. Mye tyder på at

ut fra. Mine tolkninger er, til forskjell fra Fenstads, foretatt på bakgrunn av *både* de kvantitative og de kvalitative innsikter. Presentasjonsformen er valgt av pedagogiske hensyn og ønsket om å fremstille et mest mulig sammenfattet, men samtidig *helhetlig* bilde av den prosess ansettelser utgjør.

Når Fenstad hevder at jeg velger å presentere data slik at positive trekk blir usynlige, tillegger hun meg en type subjektivitet jeg ikke kjenner meg igjen i. Det jeg har gjort, er å legge vekten på hele prosessen, snarere enn oppstykkete deler. Kanskje kan et slikt valg skygge for enkelte detaljer, men jeg mener selv ikke å ha mistet vesentlig informasjon på den måten. Jeg beskriver jo nettopp de funn Fenstad peker på, men jeg gjør dem ikke til hovedpoenger. Det ville være feil utfra en helhetsbetraktning. At dette ikke gjorde vold på detaljene viste seg da prosessperspektivet (kap. 4) synliggjorde forhold som ellers ikke hadde trådt frem – og som var svært viktige utfra problemstillingen.

Når det gjelder de kvinnelige søkerne til toppstillingene, er det riktig nok at de

Atomkrigens strategier: Fornuftens eller galskapens tjenere?

Olav Njølstad

Counsels of War.

Av Gregg Herken.

Alfred A. Knopf, New York, 1985.

Våren 1983 kom en rekke av veteranene fra det anglo-amerikanske atomvåpenprosjektet under Den andre verdenskrig sammen i Los Alamos, New Mexico, for å minnes gamle dager og diskutere utviklingen på kjernevåpenområdet siden Hiroshima og Nagasaki. Det var med blandede følelser de så tilbake på sin egen innsats og rolle i våpenkappløpet. Nobelprisvinner Isidor Rabi sa det slik:

«Det er umulig for en vitenskapsmann å flykte fra det ansvaret han påtar seg ved å overlate sine forskningsresultater til mennesker som er uten respekt og ærbødighet for dem. Denne generasjonens tragedie er at den mistet evnen til menneskelig medfølelse. Den mistet evnen til selvinnsikt og selverkjennelse. Fantasien har tørket ut, den moralske sans er blitt sløvet. Rustningskappløpet har ødelagt vitenskapen.»

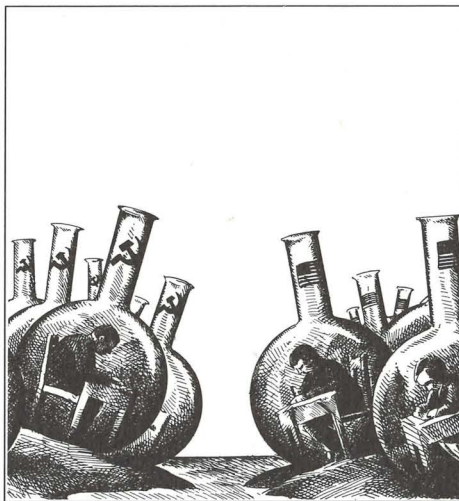
Gregg Herkens bok kan leses som en slags nekrolog over denne første generasjonen av rådgivere som i 40 år har gjort det til en profesjon å tenke «rasjonelt» omkring det utenkelige: Hvordan hindre atomkrigen i å bryte løs? Hvordan vinne den dersom avskrekkingen slår feil?

Bokens grunnleggende forutsetning er at disse «Counsels of War» har kunnet øve en avgjørende innflytelse på USAs atomvåpenstrategi. På militært hold har man i stor grad overlatt strategispørsmålene til de politiske myndigheter og i stedet konsentrert seg om de taktiske og operasjonelle aspekter ved en eventuell krig med Sovjetunionen. Dette har skapt et marked for profesjonell, sivil ekspertise – rekruttert fra atomfysikermiljøet og diverse prestisjefylte «tenke-tanker» som Rand Corporation og Hudson-instituttet. Når en ny president flytter inn i Det hvite hus, er det fortrinnsvis til disse fagmiljøene han henvender seg.

Avskrekking eller førsteslag

Herkens kronologiske gjennomgang av utviklingen i USAs atomvåpenstrategi viser hvordan de sivile rådgiverne – av onde tunger kalt «the Wizards of Armageddon» – helt siden Hiroshima har delt seg i to leire eller skoler.

Den ene skolen har hevdet at atom-

Ingram Pinn, *New Scientist*

våpnenes enorme ødeleggelsesevne umuliggjør en begrenset krig mellom stormaktene. Blir atomvåpen tatt i bruk, vil begge parter påføres uakseptable tap og lidelser. Evnen til gjensidig utslettelse gjør det meningsløst å skille mellom vinnere og tapere. Den eneste meningsfulle funksjon USAs atomvåpen kan ha, er som *avskrekkingmiddel* overfor Sovjetunionen. I praksis betyr dette at USAs atomvåpenarsenal til enhver tid må kunne overbevise Kreml-lederne om at USA er i stand til å gjengjelde et eventuelt sovjetisk førsteslag. Det betyr også at noen kjernefysisk kapasitet *utover* denne nødvendige gjengjeldelsesevnen ikke er påkrevet. Talsmennene for avskrekkingstrategien har derfor ofte tatt til orde for fysisk moderasjon («nuclear restraint») eller for avskrekking på et lavest mulig styrkenivå («minimum deterrence»).

Kritikerne hevder at en slik tilnærming til problemet er farlig naiv. De avviser det absolutte skillet mellom kjernevåpen og andre moderne stridsmidler. På bakgrunn av atomvåpnenes sentrale plass i stormaktens forsvar er det derfor ikke bare mulig, men også sannsynlig at atomvåpen vil bli tatt i bruk dersom krig bryter ut. Videre hevder de at det er mulig å holde en atomkrig i tømme; konflikten behøver ikke å utvikle seg til en gjensidig utslettelseskrig.

For disse rådgiverne er det et hovedpoeng at USA må være rustet til å føre krig på en rekke ulike destruksjonsnivåer, fra den mest selektive bruk av små, taktiske atomvåpen til et massivt rakettangrep mot tusenvis av sivile, militære og industrielle mål i Sovjetunionen.

Denne «flexible response»-strategien forutsetter at USA vil kunne gripe initiativet uansett hvor man befinner seg på konfliktstigen, såkalt «escalation dominance». Derfor har rådgiverne innenfor denne skolen gjennomgående avvist prinsippet om kjernefysisk moderasjon. I stedet hevder de at den militære fleksibilitet og overlevelsessevne øker i takt med størrelsen på ens egne kjernefysiske styrker (det såkalte «nuclear plenty»-prinsippet).

Herken gir mange illustrerende eksempler på hvor intens og uforsonlig debatten mellom disse skolene har vært – fra striden om hydrogenbomben i 1949-50 til ABM-debatten i 1968-69 og de påfølgende kampanjene mot SALT II-avtalen, nøytronbomben, krysserraketten og MX. Et yndet retorisk kampmiddel har vært bruken av tvetydige og lite smigrende benevnelser på motpartens syn. Slik har avskrekkingstrategien fått merkelappen MAD («Mutual Assured Destruction»), mens MAD-tilhengerne på sin side har parert med å kalle sine kritikere for NUTs («Nuclear-Use-Theoreticians»). Som akronymene antyder, har atomalderens strategiutvikling på mange måter artet seg som en pendling mellom skarpsindig galskap og begavet idioti.

Teknologiens uforutsigbarhet

En av de mest interessante observasjoner i Herkens bok er svingningene i de ulike skolenes standpunkt til sentrale strids-spørsmål i ulike tidsperioder. Mens MAD-tilhengerne på 1950-tallet gikk inn for defensive forsvarstiltak og taktiske atomvåpen (ut fra prinsippet om minimumsavskrekking), gikk de ti år senere mot ABM-forsvaret og utviklingen av nye generasjoner taktiske atomvåpen. En fryktet at disse ville undergrave terrorbalansen og åpne for begrensede kjernefysiske konflikter. Tilsvarende var MAD-kritikerne skeptiske til de sivile forsvarstiltak som i 1957 ble anbefalt president Eisenhower i den såkalte «Gaither-rapporten». Senere har de gått inn for de land- og rombaserte rakettforsvarssystemene ABM og SDI.

På samme måte viser Herken hvordan hver eneste amerikansk regjering f.o.m. Eisenhower-administrasjonen har gjennomgått både en MAD- og en NUT-fase, om ikke alltid i denne rekkefølge. Jimmy Carter kom f.eks. til Det hvite

hus som en varm tilhenger av minimumsavskrekking, men forvandlet seg snart til en ekte «peaNUT». Herken gir seg aldri i kast med noen systematisk drøfting av årsakene til disse skiftningene. Framstillingen gir likevel visse indikasjoner på hvor årsakene bør søkes.

Et nøkkelpunkt i denne forbindelse er forholdet mellom teknologi og strategi. *Counsels of War* gir talløse eksempler på hvordan militærteknologiske nyvinninger rommer flere anvendelses-muligheter enn strategiene er oppmerksomme på. Et klassisk eksempel er MX-raketten, som var tenkt utplassert på et gedigent jernbane-nett i Nevada og Utah. Dette forslaget ble opprinnelig støttet av MAD-tilhengerne fordi det mobile rakettsystemet ville være mindre sårbart for et sovjetisk førsteslag. Først senere ble man klar over at rakettenes største fortrinn var av offensiv art; den kraftige motoren og de 10 individuelt styrbare stridshodene på hver rakett gjorde den til en dødelig trussel mot Sovjetunionens strategiske rakettsiloer. For første gang siden begynnelsen av 1960-årene syntes USA å kunne makte et preventivt førsteslag. MX-raketten kom derfor til å undergrave terrorbalansen snarere enn å styrke den.

Virile våpen og impotente menn

Men teknologiens innebygde uforutsigbarhet kan ikke alene forklare hvorfor pendelen stadig har skiftet mellom MAD-dominerte og NUT-dominerte strategier, eller hvorfor de ulike skoler i visse spørsmål har byttet standpunkt over tid. Utviklingen i sovjetisk kapasitet og strategi så vel som svingninger i amerikansk økonomi og interne konflikter i NATO, synes som nærliggende forklaringsfaktorer i denne sammenheng. Det må regnes som et klart minus at Herken praktisk talt neglisjerer disse ytre bakgrunnsaspektene ved amerikansk strategiutvikling. Dette kompenseres riktignok i noen grad ved at han går desto mer grundig inn på et tredje, og på mange måter mindre velkjent aspekt: de sivile krigsrådgivernes arbeidsmetoder.

Gjennom en rekke eksempler viser han hvordan CIA og forsvarsgrenene gang på gang har foret de sivile ekspertene med uriktige informasjon om den militære trussel fra Øst, for å påvirke deres konklusjoner. Et beslektet problem knytter seg til de strenge kravene til hemmelighold forbundet med slikt rådgivningsarbeid. En av de første til å advare mot dette var «atombombens far», J. Robert Oppenheimer, som i 1953 hadde følgende kommentar til beslutningen om ikke å bevilge penger til et tidligvarslings-system mot sovjetiske atombombefly: «Slik dårskap kan bare forekomme når selv ikke de menn som kjenner fakta

kan finne noen å drøfte dem med; når fakta er for hemmelige for diskusjon, og dermed også for gjennomtenkning».

Liknende synspunkter er senere framført av atomfysikerne Jerome Wiesner og Herbert York, som mener at mangelen på offentlig innsikt og politisk kontroll har skapt en utvikling med «økende militær slagkraft og avtagende nasjonal sikkerhet».

Selv om Herken åpenbart deler denne bekymringen, ser han ikke aldeles mørkt på situasjonen: Det finnes en gryende erkjennelse, skriver han, av at «ekspertene ikke sitter inne med alle svarene – og at de muligens ikke har noen av svarene». I dette ser han et håp om en ny debatt om kjernevåpnenes plass i forsvars- og sikkerhetspolitikken. Som øverste punkt på dagsorden foreslår han det spørsmålet Clausewitz hevdet alltid må besvares før man produserer et nytt våpen eller starter en ny krig: *De quoi s'agit-il?* – Hva tjener det hele til?

Politikkens primat

«Counsels of War» gir en klar og engasjert innføring i USAs skiftende atomvåpenstrategier og krigsplaner i etterkrigstiden. Den gir et meget godt inntak til forståelse av de to dominerende skolene og rivaliseringen mellom dem. Men det er også svake punkter: Ytre forklaringsfaktorer bak USAs strategivalg blir langt på vei neglisjert. Forholdet mellom erklært strategi og reelle militære disposisjoner blir stort sett forbigått i stillhet. Man kan også spørre seg om han ikke overdriver forskjellen mellom de to skolene. I praksis har nok overlappingen mellom dem vært større enn boken gir inntrykk av, ikke minst fordi en rekke av rådgiverne har gjort tjeneste under flere presidenter og forsvarsministre. Mange av krigsplanene har dessuten gått i arv fra den ene administrasjonen til den neste.

Dette forhindrer likevel ikke at Herken har skrevet en viktig bok om et viktig emne. Han konkluderer med at den avtroppende ekspertgenerasjonen etterlater seg en verden som er blitt fundamentalt forandret gjennom deres tenkning, samtidig som virkeligheten er blitt en helt annen enn disse ekspertene opprinnelig hadde tenkt seg. I dette paradokset ligger bokens hovedbudskap: At det er mer mellom himmel og jord enn romvåpen, bombefly og raketter, og at de grunnleggende spørsmål om krig og fred krever løsninger av politisk, snarere enn teknologisk eller militærstrategisk art. □

Olav Njølstad er forsker ved Fredsforskningsinstituttet

Publikasjoner fra NAVFs utredningsinstitutt

MELDINGER

- 1987:2 Utdanning og arbeidsmarked 1987. Tendenser og perspektiver. Kr 70,-
 1988:1 Utdanning og arbeidsmarked 1988. Tendenser og perspektiver. (Under trykking)
 1988:2 Vitenskapelig publisering blant kvinnelige og mannlige universitetsforskere. (Under trykking)

NOTATER

- 4/88 Japan i kunnskapsfronten. Hovedtrekk ved høyere utdanning og forskning i Japan. Rapport fra en studiereise. Kr 60,-
 5/88 Ønske det, ville det – men gjøre det En undersøkelse av rekrutteringspotensialet til førskolelærerutdanningen. Kr 60,-
 6/88 Internasjonale sammenlikninger av høyere utdanning. Nøkkeltall og metodeproblemer. Kr 40,-
 7/88 Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen 1986. Kandidater fra de regionale høyskolene: Førskolelærere, allmennlærere, sosionomer, barnevernpedagoger, ingeniører. Kr 60,-

ANNET

FoU-statistikk 1985, tabeller (gratis)
 FoU-statistikk 1985, informasjonsblader om:

- alle sektorer 1985-87
- instituttsektoren 1985
- universitets- og høyskolesektoren 1985

Forskning og utviklingsarbeid, bevilgninger over statsbudsjettet 1985-87, (gratis)

Abonnement på samtlige publikasjoner gir 25 % rabatt.

Instituttets meldinger og notater kan kjøpes i disse bokhandlene:

Tromsø: *Uni-bok*, Trondheim: *Tapir Bok- og Papirhandel*, Bergen: *Studia Universitets- og høyskolebokhandel*, Stavanger: *Faktum Bokhandel*. □

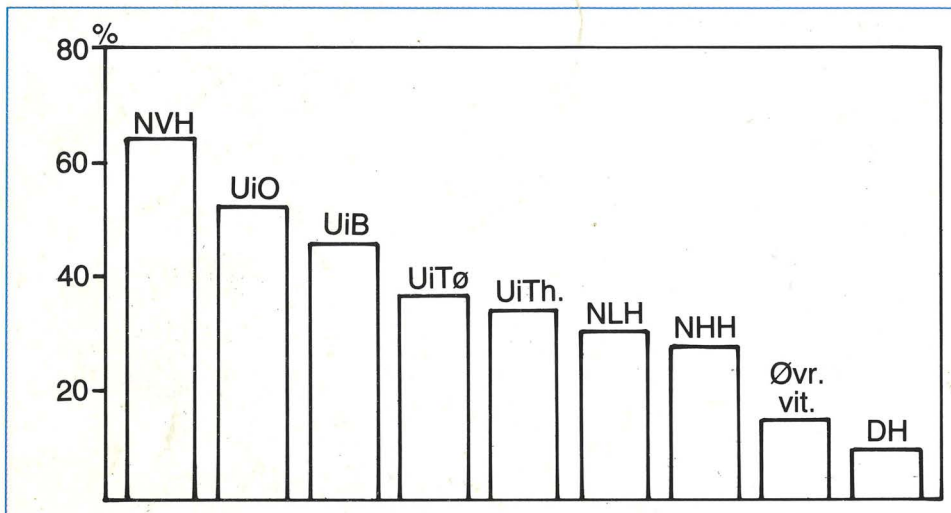
Navn:

Adresse:

.....

Returadresse:
NAVFs utredningsinstitutt
Munthesgate 29
0260 Oslo 2

Lokalisering av doktorgrader

Figur 1 viser doktorgradsandelene for det faste vitenskapelige personale ved universiteter, vitenskapelige høyskoler og distrikthøyskoler i 1985.

Ved utgangen av 1985 var i alt 3 850 personer ansatt i faste vitenskapelige stillinger ved norske universiteter, vitenskapelige høyskoler og distrikthøyskoler. Av disse hadde 1 467 eller 38 % tatt en doktorgrad (norsk eller utenlandsk).

Flest doktorgrader på Norges veterinærhøgskole

Det er betydelige forskjeller mellom lærestedene mht. personalets tilbøyelig-

het til å ta doktorgrad. Norges veterinærhøgskole peker seg ut med en doktorgradsandel på hele 65 %. Av universitetene ligger Oslo høyest med 53 %. Bergen har 46 % og Tromsø 36 %. Lavest ligger Trondheim med 33 %. Dette skyldes NTH, hvor doktorgradsandelen bare er på 26 %. For de øvrige deler av Universitetet i Trondheim er andelen 44 %. Bare 9 % av det faste vitenskapelige personale ved distrikthøgskolene har tatt doktorgrad, jf. Fig. 1.

Medisin – førsteplassen blant fagområder

Doktorgradsandelene varierer også mellom fagområdene. I medisin har hele 71 % av det faste vitenskapelige personale tatt graden. Matematikk/naturvitenskap ligger noe etter med 48 %. Landbruksvitenskap/veterinærmedisin har 42 %. Doktorgradsandelene for humaniora og samfunnsvitenskap utgjør hhv. 31 % og 30 %. Lavest ligger teknologi med 24 %. Vi gjør oppmerksom på at distrikthøgskolene er holdt utenfor ved beregningen av doktorgradsandelene for fagområdene. Se for øvrig Fig. 2.

Materialet er hentet fra Forskerpersonalregisteret. Ytterligere materiale om doktorgrader finnes i «Doktorgrader i Norge. En kvantitativ oversikt.» Notat 9/88 fra NAVFs utredningsinstitutt.

Terje Bruen Olsen

Figur 2 viser doktorgradsandelene for det faste vitenskapelige personale ved universiteter og vitenskapelige høyskoler innenfor de enkelte fagområder i 1985. (Tegning: Britt Bruaas)

